

TIJDDING 2018-3

Kroniek van heemkondekring Het Zuidkwartier

INHOUD:

TIJDING 2018-3

**FAMILIE VAN LINDONK-JOPPE
PAGINA 3**

GOED GEMUTST?
PAGINA 13

**SCHATTEN IN ONS MUSEUM
HET BEATRIXSERVIES
PAGINA 14**

GOEJ VLJEES
PAGINA 16

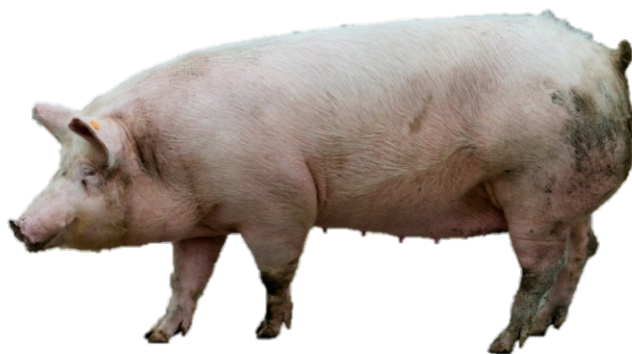
**GELUKKIG WAREN ER DE
VARKENSFONDSEN
PAGINA 18**

IK ZIE, IK ZIE WAT JIJ NIET ZIET
PAGINA 34

JANTJES DRWOOM
PAGINA 38

**HERINNERINGEN AAN DE
WOENSDRECHTSE WEEL
PAGINA 39**

ANDERE TIJDEN
PAGINA 48

REACTIE OP 2018-2
PAGINA 50

OPROEP
PAGINA 51

VOORWOORD

Pieter van Lindonk staat op de schouders van zijn (voor)ouders en vergaart, door op zijn beurt ook zelf hard te werken, een aardig vermogen, waardoor hij zijn beide dochters als bruidsschat ieder een huis kan meegeven. Lees vanaf pagina 3.

En doordat we de familiekronek van Van Lindonk in ons bezit hebben gekregen is er een museumraadsel opgelost voor Franka Stoutjesdijk. Zie pagina 13.

Prinses Beatrix is dit jaar tachtig jaar geworden en we laten u op pagina 14 het servies zien dat ter gelegenheid van haar geboorte vervaardigd is.

Op pagina 18 wijst Jan van Elzakker op het belang van de varkensfondsen, maar Warrel van de Vienkenbaareg prijst het *Goei Vljees* van de varkens zelf - dat is te zeggen: dat van vroeger dan. (pagina 16).

Terwijl Ad van Loenhout op pagina 34 in zwart-wit mijmert over afgelopen zomer, droomt Jan Luysterburg in kleur van kerst op pagina 38, haalt Bert Janssens een pagina verder 'herinneringen' op over de Woensdrechtse Weel, kijkt de redactie met *Andere tijden* op pagina 48 nog even terug op de krantenberichten van juli dit jaar over al of niet een standbeeld voor Prinses Paulientje.

Wim Adriaansen (pagina 50) heeft genoten van enkele artikelen in onze vorige Tijding, maar Louis Minnebach kijkt alweer vooruit en wil onze toekomstige Tijdingen vullen met verhalen over cafeetjes in Woensdrecht/Hoogerheide tussen 1900 en 1940. Hij roept daarbij de hulp in van u, onze lezers. Zie pagina 51.

Veel leesplezier.

Redactie

Inhoud:

- Voorwoord, <i>redactie</i>	p. 02
- Familie Van Lindonk-Joppe, <i>J. van Nieuwenhuijzen, inleiding Franka Stoutjesdijk</i> ,	p. 03
- Goed gemutst?, <i>Franka Stoutjesdijk</i>	p. 13
- Schatten in ons museum Den Aanwas, het Beatrixservies, <i>Maria Rosskamp</i>	p. 14
- Goej Vljees, <i>Warrel van de Vienkebaareg</i>	p. 16
- Gelukkig waren er de varkensfondsen, <i>Jan van Elzakker</i>	p. 18
- Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet!, <i>Ad van Loenhout</i>	p. 34
- Jantjes drwoom, <i>Jan Luysterburg</i>	p. 38
- Herinneringen aan de Woensdrechtse Weel, <i>Bert Janssens</i>	p. 39
- <i>Andere tijden, redactie</i>	p. 48
- Reactie op Tijding 2018-2, <i>Wim Adriaansen</i>	p. 50
- Oproep voor gegevens over cafeetjes in Woensdrecht/Hoogerheide, <i>Louis Minnebach</i> p.	51
- Tijding, kroniek van heemkundekring Het Zuidkwartier, <i>bestuur</i>	p. 52

Familie Van Lindonk – Joppe

door J. van Nieuwenhuijzen, ingeleid door Franka Stoutjesdijk

Vorig jaar kregen wij in museum Den Aanwas bezoek van de heer en mevrouw Van Nieuwenhuijzen uit Bergen op Zoom. Tot onze verrassing boden zij ons hun deel 5 van serie FAMILIE aan met de titel: *Familie Van Lindonk-Joppe*, auteur: J. van Nieuwenhuijzen.

In verband met zijn genealogisch onderzoek voor deze serie kwam de schrijver de naam **Pieter van Lindonk** uit Ossendrecht tegen en daarom zou dit deel uit hun familie-kroniek wellicht ook interessant kunnen zijn voor onze heemkundekring.

Inderdaad publiceerden we al eerder in Tijding winter 1998-1999 over hoe de familie Van Lindonk op de boerderij aan de Langeweg is gekomen, zo'n km van het museum vandaan. Het betreft het artikel: *Reformatie te Ossendrecht* door Jac vd Bussche.

In het kort: Men trachtte de invloed van het protestantisme in de zuidwesthoek van Brabant te vergroten. Daarbij speelde de familie Van Aerssen van de Berghoeve een belangrijke rol. De her-ingedijkte gronden

in de Zuidpolder met de hoeve bij de Puttoorkreek werd een nieuw steunpunt voor het protestantisme in Ossendrecht.

Cornelis van Lindonk, in 1752 te Doel gehuwd met Pieterella Verpoorten, kocht in 1760 een dijkhuis in Ossendrecht. Verkocht het weer in 1770 en vertrok naar de hoeve in de Zuidpolder, als pachter van Maria van Aerssen, "Vrouwe van de Zuidpolder".

In 1805 kocht Henry François Xavier Cogels de hoeve maar werd de verpachting aan Cornelis van Lindonk gewoon voortgezet.

Pieter van Lindonk (1760-1822) gehuwd op 26-8-1786 met Johanna Quist (1761-1842) volgt zijn vader Cornelis op als pachter.

Dankzij de navorsingen van Jim van Nieuwenhuijzen kunnen wij u nu een nader inzichtje geven in het leven van deze protestante, invloedrijke inwoner Pieter van Lindonk (1826-1915) en zijn gezin in het overwegend katholieke Ossendrecht. Dit aan de hand van enkele pagina's overgenomen uit zijn interessante en informatieve werk wat oorspronkelijk uit bijna 40 pagina's bestaat.

Overlijdens, 1880 en 1884

Op oudere leeftijd woonde het echtpaar Van Lindonk-Joppe enige tijd in bij hun zoon Pieter en ze werden altijd verzorgd door een inwonende dienstbode of huishoudster.

De 84-jarige rentenier Meeuwis van Lindonk overleed in zijn geboorteplaats Ossendrecht. Aangever van zijn overlijden was de 54-jarige zoon, grondeigenaar Pieter van Lindonk.

Landbouwer Dankert Sneep verscheen op 29 maart 1884 op het gemeentehuis van Ossendrecht om het overlijden van Maria Joppe aan te geven. Dit deed hij in gezelschap van secretaris Emanuel J.H. Adan. Dankert was "behuwd-kleinzoon" van de overledene. De oude weduwe werd geregistreerd als grondeigenares en overleed in de leeftijd van 83 jaar.

Links: Maria van Lindonk-Joppe (1800-1884). Rechts: landbouwer Meeuwis van Lindonk (1796-1880). Zij zijn op 26 mei 1825 gehuwd in Steenberg.

II. Pieter van Lindonk (1826-1915)

Geboren te Ossendrecht op 26 februari 1826
Overleden te Ossendrecht op 8 april 1915
Zoon van Meeuwis van Lindonk en Maria Joppe

Gehuwd te Steenberg en op 6 juli 1848 met

II. Petronilla Appollonia van Nieuwenhuijzen

Geboren te Steenberg en op 15 juni 1822
Overleden te Ossendrecht op 13 februari 1854
Dochter van Gerard van Nieuwenhuijzen en Adriana Joppe

Uit dit huwelijk:

1. Maria, volgt IIIa.
2. Adriana Gerardina, volgt IIIb.
3. Levenloze zoon, geb. Ossendrecht 13 febr. 1854.

Petronilla stierf samen met haar zoon in het kraambed, waardoor Pieter van Lindonk reeds op 28-jarige leeftijd weduwnaar werd met twee jonge dochters. Er zijn ook geen foto's van zijn vrouw. (redactie)

Door het huwelijk tussen Pieter en Petronilla ontstond een dubbele familierelatie. Beide echtelieden waren volle neef en nicht van elkaar. Hun moeders, resp. Maria Joppe (1800-1884) en Adriana Joppe (1795-1879), waren zussen. De grootouders Joppe-Bierens hadden Pieter en Petronilla gemeenschappelijk. De huwelijksgetuigen waren in drie van de vier gevallen zowel aan de bruid als aan de bruidegom gerelateerd.

In 1848 liet Pieter zich registreren als "landbouwer en geadmiteerd landmeter". Kort daarvoor moet Pieter hiervoor een examen hebben afgelegd.

Na zijn huwelijk vestigde Pieter van Lindonk zich als landbouwer in de ouderlijke hoeve aan de Aanwas, gelegen in de Zuidpolder bij Ossendrecht. Zijn ouders en ongehuwde zuster verhuisden naar een rentenierswoning in het dorp. Om het landbouwbedrijf te kunnen bestieren had van Lindonk meerdere knechts in dienst.

De Zuidpolder, behorende tot de gemeente Ossendrecht werd dwars doorkruist door de Langeweg. Aan deze weg bevond zich sinds generaties de boerderij van de familie van Lindonk. Waar eerdere generaties voor hem de grond pachtten, besloot Pieter in 1870 de grond rondom zijn hoeve te kopen. Circa 100 hectare grond werd toen eigendom van Pieter van Lindonk.

Pieter van Lindonk nam de werkzaamheden, maar ook de maatschappelijke taken van zijn vader over. Een belang had hij natuurlijk ook in het bestuur van de Zuidpolder. Bij Koninklijk Besluit werd Pieter in juli 1869 benoemd tot eerste gezworene van de Zuidpolder van Ossendrecht.

Bij Koninklijk Besluit van januari 1878 werd hij tot dijkgraaf benoemd van waterschap de Zuidpolder bij Ossendrecht.

Na het huwelijk van beide dochters vestigde Pieter zich als rentenier en grondeigenaar in een daarvoor aangekochte woning in het dorp Ossendrecht. De woning was gelegen aan de Dorpsstraat, recht tegenover de Nederlands Hervormde kerk.

Ossendrecht, ca. 1890-1900

De rentenierswoning van Pieter van Lindonk aan de Dorpsstraat te Ossendrecht. Nadat, door het huwelijk van zijn dochters, het landbouwbedrijf werd overgenomen door schoonzoons Willem en Dankert verhuisde Pieter naar de Dorpsstraat (A 139). Een huishoudster zorgde voor de dagelijkse gang van zaken. De Woensdrechtse Johanna J. Heijboer was ruim twintig jaar de trouwe gediensstige.

Ossendrecht, ca. 1910

Links de Nederlands Hervormde kerk aan de Dorpsstraat. Dit vroeg 19^e-eeuwse zaalgebouw was voorzien van een inpanidige pastorie. Pieter van Lindonk behoefde geen lange afstanden meer af te leggen om een kerkdienst bij te kunnen wonen. Het pand tegenover de kerk (rechts op de foto) is de woning van Van Lindonk. Beide gebouwen staan heden ten dage op de lijst van rijksmonumenten.

Bredasche Courant, →
22-09-1853

Pieter van Lindonk won, als deelnemend lid van de Maatschappij van Landbouw, de eerste prijs in de categorie Akkerbouw.

Een door Koning Willem III beschikbaar gestelde prijsploeg aan de jonge landbouwer uitgereikt.

N E D E R L A N D E N .
BREDA, den 19den September.

Op den 14den dezer heeft de *Maatschappij van Landbouw, Tuinbouw en Veeleelt*, in dit Arrondissement, hare jaarlijksche Algemeene Vergadering te Zevenbergen gehouden, en is deze bijeenkomst gevolgd door eene Tentoonstelling van Voortbrengselen van Akkerbouw en Tuinbouw, alsmede van Vee- en Werktuigen, welke, door het schoonste weder begunstigd, tot en met den 17den heeft voortgeduurd en door vele bezoekers met genoegen is bezigtigd. In het bijzonder hebben de zeer talrijke inzendingen van puike graanen en van uitmuntende paarden en hoornvee de beste verwachtingen overtroffen; terwijl ook een aantal ploegen en andere werktuigen zijn ten toon gesteld, die met niet minder belangstelling werden beschouwd. Dit landelijk feest werd nog opgeluisterd door twee Harddraverijen van de Vijfde Afdeling der Maatschappij, en door Volksvermakelikheden en Vuurwerk, bekostigd door vrijwillige bijdragen der Ingezetenen, wier huizen met vlaggen waren versierd, en zijn op den 17den de prijzen door het Hoofdbestuur uitgereikt aan de volgende be kroonden:

A K K E R B O U W .
N°. 1. *Winterlarvee.*

(Klei.) 1° Prijs. Prijsploeg, uitgelooft door Z. M. den Koning, aan P. van Lindonk, te Ossendrecht.
2° > Geluigschrift, aan J. Koopmans, te Dinteloord.

1873, HUWELIJK DOCHTERS

De dochters van Lindonk, Maria en Adriana huwden beiden met twee zoons van het Kruislandse echtpaar Sneep-Bierens, resp. Willem en Dankert Sneep. Bij de gelijktijdige aanwinst van twee schoonzoons werd het voor Pieter van Lindonk tijd om belangrijke beslissingen te maken. Ter gelegenheid van het huwelijk van zijn dochters splitste Van Lindonk zijn grond op in twee maal vijftig hectare en verdeelde het tussen zijn dochters en schoonzoons. Eén echtpaar kon de ouderlijke hoeve betrekken, terwijl voor het andere echtpaar een nieuwe, naastgelegen hoeve werd gebouwd. Een loting heeft uitgewezen welk echtpaar de oude of de nieuwe woning kreeg toegewezen.

Dankert Sneep betrok de ouderlijke hoeve van de familie van Lindonk, terwijl Willem Sneep de nieuwe naastgelegen woning ten deel viel.

Foto's uit de stamboom samengesteld ter gelegenheid van Pieters 80^e verjaardag

1874, DE EERSTE STEENLEGGING

---Ter gelegenheid van de start van de bouw van het nieuwe huis werd op 30 maart 1874 een bijeenkomst georganiseerd op het bouwcomplex. Pieter van Lindonk, zijn dochters, schoonzoons, waarschijnlijk zijn ouders en enkele anderen waren aanwezig bij deze gelegenheid, waarbij jongste dochter Adriana de eerste steen voor het nieuwe pand zou leggen. Pieter had voor deze gelegenheid een toespraak op papier gezet en (voor zover bekend) daar ook voorgedragen.

Beknopt is deze toespraak niet bepaald te noemen, maar de scheidende landbouwer verhaalt hier over voor- en tegenspoed in het leven, het respect voor zijn ouders en grootouders, zuinigheid en hier en daar enkele wensen voor de toekomst. De gehele toespraak is hieronder integraal opgenomen, opdat de oude landbouwer nog eens zelf aan het woord komt. Het geheel wordt afgesloten door een klein versje, waarbij Pieter de bouwlieden aan het einde van de dag een glas bier aanbiedt om de start van de bouw te vieren.

Thans nu wij hier gereed staan om den eersten steen te leggen van een gebouw dat tot woning voor één mijner kinderen bestemt is, komen mij verschillende gedachten voor den geest. Het zijn gedachten die mij als het ware dwingen om aan U, mijne kinderen en verdere omstaanders, te zeggen wat er in mijn binnenste omgaat. Ik zal dan ook beproeven om in korte woorden te zeggen wat ik thans gevoel.

Als ik denk aan het verledene dan word ik vervult met achting voor mijne vaders en voorouders; niet omdat zij van hoge afkomst waren, neen, mijn overgrootvader was voor ruim 130 jaren hier in deze gemeente een arme boerenknecht. Vervolgens kreeg hij het opzicht over het bewerken van dezen polder; Hij wist zich door spaarzaamheid en nauwgezette plichtsbetrachting de achting en het vertrouwen der toenmalige eigenaars te verwerven, zoo dat hij in staat gesteld werd om deze gronden, waarop wij thans staan, te kunnen huren en voor eigen rekening te gebruiken. Zoo werd vervolgens het eene geslacht na het andere huurder dezer gronden totdat in 1848 de beurt aan mij kwam.

Daarom heb ik achting voor hen omdat zij steeds door arbeidzaamheid en spaarzaamheid op eene eerlijke manier hebben getracht vooruit te komen.

Ik gevoel mij ook van dankbaarheid doordrongen wanneer ik het voorregt bedenkt, dat ik ouders heb die mij steeds hebben geleerd om werkzaam en zuinig te zijn, want gewis zonder die twee voorwaarden is geen vooruitgang denkbaar.

Maar, zegt wellicht iemand, om vooruit te komen in de wereld moet men er toch ook de gelegenheid toe hebben. Het is waar, de gelegenheid is niet voor iedereen even gunstig; maar veel hangt er af van den wil van den mensch en of men van de bestaande gelegenheid ook gebruik weet te maken. Vooral moet men beginnen met een ernstigen wil terwijl men nog jong is; Niet alleen om geld te verdienen maar om het te besparen en goed te gebruiken, daar komt het op aan. Al te weinig wordt er op gelet dat het dubbeltje dat door een kind van zeven jaar bespaard wordt tot 3 guldens moet geworden zijn voor dit kind den ouderdom van 75 jaren bereikt heeft. En hoe vele dubbeltjes, ja guldens, worden er dikwijls verbrast eer iemand 20 of 30 jaren oud is; dat indien geld goed gebruikt was in den ouderdom tot een aanzienlijke som zou opgeklommen zijn. Daarom is het van zoo groot gewicht dat de ouders hunne kinderen eene goede opvoeding geven; niet alleen dat ze hun laten leeren lezen, schrijven, rekenen enz., maar vooral dat ze hun leren beseffen dat de mensch meer is als een dier. En wil hij waarlijk den naam van mensch verdienen, dat hij er dan zonder ophouden naar streven moet om dagelijks meer vooruit te komen op de baan zoowel van stoffelijk als zedelijk gebied.

Doch ik dwaal te ver af. Ik keer nogmaals naar mijne voorouders terug.

Het ging hen ook niet altijd voor den wind, met veel tegenspoeden hebben zij ook te kampen gehad; zooals sterften onder het vee, misgewasschen van den oogst, hagel, de gevolgen der Fransche overheersching en meer andere tegenspoeden. Toch hebben zij zich met de medewerking van edele menschen in hun stand staande kunnen houden.

Ik, voor mij, heb ruime stof tot dankbaarheid en had ik mijne vrouw mogen behouden, dan zou ik over geene tegenspoeden kunnen klagen. Wel heb ik jaren gehad die met een tekort sloten, doch die werden weder door anderen vergoed. Doch meent niet dat hetgeen ik bezit, dat ik dat in luiheid verkregen heb. Neen, ik heb steeds gewerkt, niet alleen dat ik mijne handen nooit te lief gehad heb om ze aan het werk te slaan, maar ook met mijn verstand heb ik steeds gewerkt zooveel als ik vermogt; om verbeteringen in mijne zaak daar te stellen; nooit heb ik mij laten afschrikken of kosten als ik slechts kon berekenen dat er iets aan verdient kon worden; altijd was ik vervult met lust voor de boerderij en had ook nooit gedacht er zoo spoedig van af te zien als thans het geval is geweest. Het was dan ook niet zonder moeite dat ik tot dit besluit geraakte.

Toch heb ik alle reden om dankbaar te zijn voor het voorregt dat mij ten deel valt; dat ik na in 1870 onverwacht koper (ik zeg koper en geen eigenaar) der hoeve te worden die ik in huur had, nu ook in de gelegenheid gesteld ben om de landerijen aan mijne beide kinderen te verdeelen. Hoog schat ik dit voorrecht, zoo voor mij als voor hen.

En wat zal nu de toekomst zijn? Zullen zij, die nu met beheer der boerderij belast zijn, ook al hunne krachten inspannen om in hun vak vooruit te komen? Zal het hunne overtuiging dat ieder volgend geslacht meerdere vruchten van den grond moet weten af te perzen? Of zullen zij zich in den drom van stilstand of achteruitgang mengen? Ik wil het niet geloven, maar ik wil vertrouwen dat hun streven zijn zal om in alle goede eigenschappen hunnen voorgangers te overtreffen.

Maar wie zal nu de bewoner worden van het huis, waarvan de bouwing thans ondernomen wordt? Het is ons onbekent: Maar, mijne kinderen, hoe of het lot dit ook beslisse moge, zorgt toch dat er nooit afgunst in Uwe harten plaats neme. Veel genoeg kunt ge van elkander hebben, maar ook veel verdriet zoud ge elkander en mij kunnen aandoen. Zorgt dat onderlinge liefde en eensgezindheid U nooit verlaten; al mogten rampen en tegenspoeden Uw deel zijn. Door onderlinge liefde en eensgezindheid helpt ge elkander de moeilijkheden des levens verzachten, ja dan worden de zwaarste beproevingen met moed doorworsteld.

Veel zou ik nog kunnen zeggen. Ik zou den wensch kunnen uiten dat de bewoners van dit huis steeds onafgebroken in gezondheid en vreugde mogten voortleven, doch dat zijn eidele wenschen.

Het spreekwoord "Ieder huis heeft zijn kruis" zal ook hier wel bevestigd worden.

Ik zou ook kunnen wenschen dat zij steeds in eer en aanzien onder hunne medemenschen mogten leven, dat hunne bezittingen mogten toenemen, dat hunne nakomelingen zo talrijk mogten worden als de starren aan den hemel, en wat al niet meer, doch wil daar liever het stilzwijgen over bewaren.

En verzoeken U, mijne jongste dochter, om over te gaan tot het leggen van den eersten steen voor dít gebouw; met de bede in het hart dat God zijnen zegen wil schenken op het door ons voorgenomen werk.

*Komt, Bouwlieën, werkt nu
hier op voort
Legt de een' steen naast den
ander,
Ook in lagen op elkander
In orde zoo 't behoort*

*Werkt steeds met moed en kragt
Wil God ons leven en
gezondheid geven
Dan zal ik ook een feestje
geven
Als het werk is volbracht*

*Als ge nu dezen avond gaat
aan hier
Welligt met groten dorst belaán
Wil dan in "'t Halve Maantje"
binnen gaan
Daar wacht U een pintje bier.*

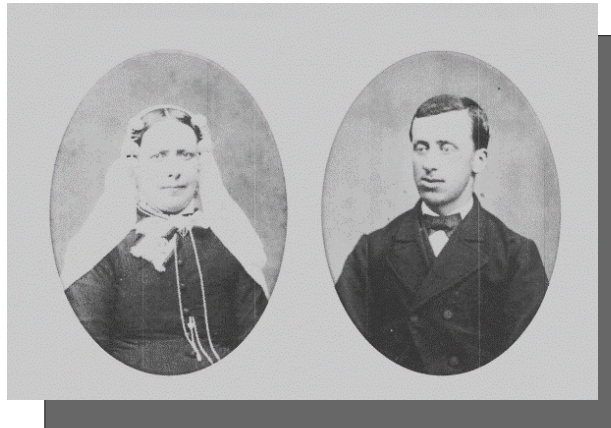
IIIa. MARIA VAN LINDONK (1849-1928)

Geboren op 11 december 1849 te Ossendrecht
Overleden op 12 september 1928 te Ossendrecht

Gehuwd te Ossendrecht op 24 juli 1873 met

WILLEM SNEEP (1851-1888)

Geboren op 12 februari 1851 te Steenberg, Kruisland
Overleden op 25 februari 1888 te Ossendrecht
Zoon van Govert Sneep en Wilhelmina Bierens

Uit dit huwelijk:

1. **Willemijna Petronilla** geb. Ossendrecht 27 april 1874, + 's-Gravendeel 28 aug. 1968, tr. 2 maart 1898
Cornelis Johannes van der Werff geb. Rilland 30 aug. 1870, + Wassenaar 17 febr. 1952.
Uit dit huwelijk meerdere kinderen
2. **Pieter Meeuwis**, geb. Ossendrecht 11 maart 1876, + Breda 15 dec. 1968, tr. 1e Dinteloord 25 maart 1897
Maria Pieterella van Nieuwenhuijzen, geb. Dinteloord 12 dec. 1873, + Breda 15 dec. 1950,
dr. van Kornelis Pieter en Maria Geluk; tr. 2^e 31 aug. 1954
Anna Maria Molendijk, geb. 's-Gravendeel 28 jan. 1884, + Dinteloord 27 jan. 1968. Meerdere kinderen uit het eerste huwelijk
3. **Govert Otto**, geb. Ossendrecht 1 april 1878, + Breda 5 dec. 1960, tr. St. Philipsland 18 april 1901
Catharina Maria van Dijke, geb. Bruinisse 18 juli 1879, + Breda 3 nov 1934.
Meerdere kinderen uit dit huwelijk
4. **Aplonia Petronilla Sneep**, geb. Ossendrecht 23 juli 1880, + Breda 28 april 1980, begraven Steenberg, tr. Ossendrecht 19 maart 1902
Arij Jakob van Nieuwenhuijzen, geb. Rilland Bath 14 jan. 1877, landbouwer 1902 -, + 10 okt. 1961, begr. Steenberg, zn. van Jan Willem en Cornelia Zandee. Meerdere kinderen uit dit huwelijk
5. **Antje Adriana Sneep**, geb. Ossendrecht 8 juni 1884, + aldaar 17 april 1885.
6. **Adriana Gerardina Sneep**, geb. Ossendrecht 12 febr. 1886, gestorven Steenberg 12 april 1912, tr. 17 maart 1909
Pieter Johannes Timmers, geb. Steenberg 24 sept. 1882, + Klundert 17 jan. 1947.
Uit dit huwelijk 1 levenloos aangegeven dochter. Timmers hertr. Klundert 25 febr. 1915 Adriana Maris.

Vader Pieter verloor zijn eigen hoeve, en een nieuw te bouwen, onder zijn twee dochters en hun echtgenoten. Maria van Lindonk huwde met landbouwer Willem Sneep en betrok na haar huwelijk de nieuwgebouwde hoeve aan de Langeweg te Ossendrecht. Haar huwelijk was op dezelfde dag als dat van haar jongere zus. Die huwde met Dankert Sneep, Willems oudere broer. Landbouwer Willem Sneep overleed in de leeftijd van 37 jaar, een zware slag voor zijn weduwe en vijf jonge kinderen. De uitvaart vond plaats op dinsdag 28 februari 1888. Willem werd begraven te Ossendrecht.

Na het overlijden van Willem Sneep moest over de vijf minderjarige kinderen een toezienend voogd worden aangesteld. Hiervoor kwamen vier directe familieleden of aangehuwden in aanmerking:

- 1.. Dankert Sneep (1849-1993), landbouwer te Ossendrecht, oom.
2. Cornelis Sneep (1853-1921), koopman te Steenberg, oom
3. Pieter van Lindonk (1826-1915), grondeigenaar te Ossendrecht, grootvader
4. Meeuwis Pieter Gz. van Nieuwenhuijzen (1837-1911), grondeigenaar te Steenberg, oudoom.

De voorgedragen personen werden beschreven in relatie tot de kinderen: twee ooms, hun grootvader en een oudoom. Met wederzijds goedvinden werd Dankert Sneep in april 1888 aangesteld tot toezienend voogd. Praktisch gezien was dit de beste keuze, aangezien Dankert Sneep tegenover zijn schoonzuster woonde.*

Het beheer van de gronden en het landbouwbedrijf lag hierna in handen van de weduwe Sneep-van Lindonk. Ze werd hierbij ondersteund door haar zwager Dankert, die een belangrijke rol in de voortzetting van de hoeve heeft betekend. Rond 1900 verhuisde Maria naar haar rentenierswoning in het dorp Ossendrecht aan de Aanwas → en gaf het landbouwbedrijf over.

* Coll. JA van Poortvliet, voogdijpapieren Sneep-van Lindonk, 1888. (kopie)

IIIb. ADRIANA GERARDINA VAN LINDONK (1851-1924)

Geboren op 12 september 1851 te
Ossendrecht
Overleden op 30 januari 1924 te
Ossendrecht

Gehuwd te Ossendrecht op 24 juli
1873 met

DANKERT SNEEP (1849-1933)

Geboren op 21 december 1849 te
Steenbergen, Kruisland

Overleden op 26 april 1933 te Bergen op Zoom, woonachtig te Ossendrecht.
Zoon van Govert Sneep en Wilhelmina Bierens

Uit dit huwelijk:

1. **Willemijna Petronilla Sneep**, geb. Ossendrecht 21 juli 1874, tr. 4 maart 1901 **Adriaan Pieter Woutersen**, geb. 's-Gravenpolder 24 juni 1872, + ald. 10 okt. 1949.
Uit dit huwelijk meerdere kinderen.
2. **Petronilla Appollonia Sneep**, geb. Ossendrecht 24 jan. 1876, + ald. 21 sept. 1904, tr. 27 febr. 1902 **Bernardus Gualtherus van Gorsel** geb. Rilland 20 aug. 1872, + Ossendrecht 24 juli 1937. Geen kinderen uit dit huwelijk.

Dankert Sneep was vanaf zijn huwelijk opvolger van schoonvader Pieter van Lindonk op diens hoeve, als landbouwer in de Zuidpolder bij Ossendrecht. Tegenover deze hoeve woonde en werkte broer Willem Sneep, eveneens gehuwd met een Lindonk-dochter. Na het vroegtijdig overlijden van Willem Sneep in 1888 ontfermde Dankert zich ter ondersteuning over de boedel van zijn schoonzus, Maria. In 1891 werd Dankert Sneep benoemd als dijkgraaf van de Zuidpolder onder Ossendrecht. Hij heeft deze functie minstens tot 1897 vervuld.* Dankert behartigde meermalen de belangen van schoonvader, zoals hij daartoe werd gemachtigd. Zo is Dankert uit naam van Pieter van Lindonk aanwezig bij de oprichting van een naamloze vennootschap, "*de Bergen-Op Zoomsche Wijnhandel, voorheen J.C. van der Kuijl*". Het was een voortzetting van de bestaande wijnhandel van Van der Kuijl met als doel "*het koopen en verkoopen van wijnen en likeuren*". De vennootschap werd aangegaan voor de periode van 30 jaar.

Het benodigde kapitaal van 15.000 gulden werd uitgegeven in zestig aandelen van 250 gulden.

Twee ervan werden door vennoot Pieter van Lindonk aangekocht, één aandeel door Dankert Sneep zelf.

**

Dankert Sneep werd opgevolgd door zijn schoonzoon Bernardus G. van Gorsel, de echtgenoot van zijn jongste dochter. Hierna vestigde het echtpaar Sneep-van Lindonk zich als renteniers/grondeigenaren in het dorp Ossendrecht. →

* Coll. J.A. van Poortvliet, *Benoeming 1891 (kopie)*

** *Bergen op Zoom, notarieel archief, notaris W.J. van Gruting, inv.nr. 1421, akte 167*

Ossendrecht, september 1902
"Hofstee van Gorsel aan de Langeweg in De Zuidpolder", voorheen de hoeve van Dankert Sneep. Het betreft hier een scan van een glasnegatief, gepubliceerd in de online fotocollectie van de heemkundekring Het Zuidkwartier

Foto: Langeweg Ossendrecht. We zien de voormalige hoeve van Pieter van Lindonk, die werd opgevolgd door Dankert Sneep (1849-1933). Een dochter van Dankert Sneep trouwde met een Van Gorsel, zij staat hier voor de hoeve. Dit huwelijk bleef kinderloos. Van Gorsel mocht na haar dood op de boerderij blijven wonen, maar wel onder de voorwaarde dat hij niet zou hertrouwen. Hierna pachtte C.H.A. Stoutjesdijk uit Tholen het bedrijf. Nu woont er zijn kleinzoon Kees. (redactie)

Laatste wil

In juni 1899 reisde de bejaarde Pieter van Lindonk naar Bergen op Zoom met als doel het opstellen van zijn (laatste) wilsbeschikking. De wensen van Pieter waren de volgende:

Aan zijn oudste dochter liet hij de hoeve na waar zij op woonde, evenals een woning met grond te Steenberg en meerdere kavels grond. De jongste dochter kwam eveneens de hoeve toe waarop zij woonde (de voormalige hoeve van Pieter zelf) en meerdere kavels grond o.a. bij Nieuw-Vossemeer. Daarnaast kreeg zij de tiendklampen toegekend in de Zuidpolder en de Kabbeljauwpolder onder Ossendrecht. Met name genoemd werden *"de Zanddijktiend"*, *"de Borgertiend"*, *de Smallegelandetiend"* en *"de Kabbeljauwtiend"*.

Aan zijn huishoudster, Johanna Jacoba Heijboer, kende hij een legaat toe. Dit legaat bestond uit het recht van grondrente voor een bedrag van (jaarlijks) 400 gulden, haar gehele leven lang! Deze grondrente moest worden betaald uit de ontvangsten van het bezit van beide dochters van Pieter, 2 maal 200 guldens. Aan de erfenis van Jacoba waren echter wel voorwaarden verbonden. Zo moest zij nog bij Pieter in dienst zijn ten tijde van zijn overlijden. De tweede voorwaarde was anders van aard: Indien Johanna zou trouwen met een man van een andere kerkgezindte dan de Nederlands Hervormde, dan verviel de nalatenschap eveneens.*

Pieter van Lindonk zou nog ruim vijftien jaar van zijn eigen bezit profiteren. Voor zover bekend heeft de oude grondeigenaar zijn testament nooit herroepen en is dit uitgevoerd zoals gewenst. Ook de dienstbode bleef tot aan Pieters overlijden in dienst.

Op 9 april 1915 verscheen Dankert Sneep op het gemeentehuis van Ossendrecht om het overlijden van zijn 89-jarige schoonvader aan te geven. Pieter van Lindonk overleed op 8 april, om 01.00 uur. Opmerkelijk genoeg werden de namen van Pieters ouders niet opgenomen in de overlijdensakte. Een feit waarvan een controlerend ambtenaar later een aantekening plaatste.**

* Bergen op Zoom, Notarieel Archief Notaris W.J. van Gruting, Minuutakten, inv.nr. 1418, akte 147

** Ossendrecht, overlijdensregister 1915, akte 34

Hierboven de laatste wil van Pieter van Lindonk

*De Heen, 1914
Fotograaf anoniem*

Hoewel Nederland neutraal bleef, werd aan België door Duitsland wel de oorlog verklaard. Na augustus 1914 werd Ossendrecht, gelegen nabij de Belgische grens overspoeld door een enorme stroom vluchtelingen. Uit veiligheidsoverwegingen verbleef de hoogbejaarde Pieter van Lindonk een korte periode bij zijn kleindochter en haar gezin aan de Mariahoeve te De Heen. Bij deze gelegenheid werd een foto gemaakt van vier generaties. De oude Pieter centraal in het midden met zijn dochters en achterkleinkinderen Van Nieuwenhuijzen vooraan op de eerste rij. Achteraan zien we Pieters kleindochter met haar man en geheel rechts schoonzoon Dankert Sneep.

Overgrootvader Pieter houdt op de foto stevig het handje vast van één van zijn achterkleinzoons.

Juist dit ventje, Pieter Meeuwis van Nieuwenhuijzen, werd naar Pieter en diens vader vernoemd!

Vooraan v.l.n.r.: Willem J. van Nieuwenhuijzen (1904-1927), Maria Sneep-van Lindonk (1849-1928), Pieter M. van Nieuwenhuijzen (1912-1996), Pieter van Lindonk (1826-1915), Cornelia M. van Nieuwenhuijzen (1905-1974), daarvoor Jan W. van Nieuwenhuijzen (1912-2009), Adriana G. Sneep-van Lindonk (1851-1924) en Jacobus J. van Nieuwenhuijzen (1903-1988)

Achteraan v.l.n.r.: Aplonia P. van Nieuwenhuijzen-Sneep (1880-1980), Arij J. van Nieuwenhuijzen (1877-1961) en Dankert Sneep (1849-1933)

Nog een laatste pagina uit de familiechroniek deel 5. De familie is inmiddels geheel uit Ossendrecht verdwenen. ♣

Goed gemutst?

Naschrift door Franka Stoutjesdijk

Bij de inventarisatie van de West-Brabantse mutsen aanwezig in het museum Den Aanwas hebben we ons steeds verwonderd waarom de dames Sneep – Van Lindonk de Thoolse mutsen droegen ondanks dat zij geboren en getogen zijn in Ossendrecht. Zie de fotocollage hieronder die hangt in de 'mooie kamer' in ons museum.

Dankzij de verkregen familiechroniek van de familie Van Nieuwenhuijzen is het nu -na al die jaren- duidelijk geworden: **Adriana en Maria en hun grootmoeder Maria van Lindonk-Joppe bleven trouw aan de Thoolse klederdracht mogelijk mede om zich te onderscheiden van de katholieke bevolking hier.**

Onderaan links en rechts ziet u Maria Sneep-van Lindonk in Thoolse klederdracht met een rijke hoofdtooi: kanten keuvel, krulijzer, mutsenspelden en krullenbellen. Links een foto uit ca. 1890 en de andere rechts van 1905-1910. Dus met een tussentijd van 15 tot 20 jaar. →

Foto: Frans Klaassen

*Hun grootmoeder Maria van Lindonk-Joppe droeg deze klederdracht uit haar geboorteplaats Steenberg. Het was gebruikelijk dat je ondanks verhuizingen bij je oorspronkelijke dracht bleef. Op dit portret draagt zij een oud model van de Thoolse muts, gecombineerd met een oorijzer met krullen, spiegelbellen en spelden. **De klederdracht van Tholen werd o.a. in Steenberg (waar zij vandaan kwam) en Nieuw-Vossemeer gedragen door de protestantse bevolking.***

In het museum hebben wij alleen maar foto's van deze mutsen omdat ze van oorsprong niet West-Brabants zijn. ♣

SCHATTEN IN ONS

Het Beatrixservies

Een van de serviezen in de kast van de 'mooie kamer' is gemaakt ter gelegenheid van een heel bijzondere gebeurtenis: de geboorte van prinses Beatrix, nu tachtig jaar geleden, op 31 januari 1938. Het servies werd in Maastricht gemaakt door Société Céramique Maastricht.

Het bedrijf maakte aardewerk voor huishoudelijke en industriële doeleinden. en oriënteerde zich hierbij op aardewerk uit Engeland, met name dat van de fabriek van Josiah Wedgwood. De werkwijze en vormgeving werden nauwkeurig overgenomen.

Vooraf het servies Beatrix met een fijn, blauw strooibloemdecor alsook het steeds weer aangepaste Boerenbont waren de bestsellers van het bedrijf.

In 1958 fuseerde het bedrijf tot verrassing van velen met de Maastrichtse concurrent, Sphinx en stopte men met de productie van het geliefde servies, dat ook in de kleuren groen, rood en zwart verkrijgbaar was, maar dat kom je zelden tegen.

MUSEUM DEN AANWAS

In het begin zal het servies nog wel bij speciale gelegenheden gebruikt zijn, maar later werd het toch vooral in veel huisgezinnen een pronkstuk in of op het dressoir. Het kan zijn dat het servies zo populair was omdat je het met boterzegeltjes bij elkaar kon sparen; dit was in de jaren 1950-1960 heel gebruikelijk. In ieder geval kon je het in delen aanschaffen en nog steeds wordt het driftig bij elkaar gespaard via internet. ♣

Rechtsboven het veelkleurige wandbordje ter gelegenheid van de geboorte in 1938.

Ook het servies in ons museum is door verschillende schenkers en in-bruikleengevers bij elkaar 'gespaard'.

Bronnen : Kunstbus

Hans Meulman van Vereniging Maastrichts Aardewerk

Goej vljees

dur Warrel van de Vienkebaareg / tjeekenienge dur Bert Janssens

't Zal wel dur d'n ouwerdom komme, mar ik vin da d 't vljees da ge nouw kuunt kwoope nergest mjeer nor smaokt. Agge 't mèèn vraogt kom da dur 't eete wa ze krèège. Givde gij 'n schaop veul juin te frèète, dan goade da wok proeve as ge da vljees gaot eete. Daor emme de mjeeste meese gin aareg mjeer in. Oe 't zouw motte smaoke, da wit bekaant wok gin mees mjeer. Vroeger wiere de vaarekes grwootgebracht meej gestoempte erpels, roggemeel en oondermellek. Mar wok de resjes van 't waarem eete waore vur de vaarekes. Oos moeder oj veul verstaand van wilde plaante, dus kreege oos vaarekes zelfs de vljeezege penwörtel van 't Biggekruid te eete.

Da lèèkt op blatters en gruuit gèere op d'aareme zaandgronde van duine en aai, en ze koste niks. As de vaarekes geslacht waore, wiere d'aore gebraand, zoow da ge baaj 't braoje 'n knapperege zwoerd kreeg. Meej da kooked waoter van nouw krèèg d'n zwoerd as van rubber; niej krekaant te krèège!

Ik wit nog da Kiske Kemeedie op 'ne kjêêr 'n vaareke aon 't slachte was. Toen pestwoor Stallaart vurbaaj kwaam fietse zeej t'ie: "Zoow, da's un schwoon waarek!" De pestwoor was niej vur niks in de buurt; ij oopte meej 'ne braoj nor uis te kunne gaon. "Jao", zeej Kiske, "da's jeel schwoon. Mar witte wok 't verschil tusse Oos Lieve n'Eer en dees vaareke?" "Nèèje" zeej Stallaart. "Nouw, kèk" gong Kiske wijer, "Oos Lieve n'Eer is vur oos ammel gestorreve, mar dees vaareke enkelt vur mèèn!"

'k Em zellef genog kjeere baaj de slacht bloed motte vange en de daareme schwoon gekrauwd vur bloedwöst te maoke, of beuling zoow as wok wel gezeed wier. As we bloed gonge vange deeje we jirst zout in de tèèl teege 't stolle. Ge moes wel goed blèève roere. Sommege meese gebrökte ut 'steekvljees' (de hals) wok vur de bloedwöst, meej soms 'n stuk van de vaarekeskop, mar wij iewe n't baaj laange rjeepe vet spek (20-25 cm), bloed en kaojkes. De kaojkes zen watter ooverblèft nao t uitsmelte van 't 'liesvet' of niervet van 't vaareke. We deeje d'r wa tièem, laurier, krönaogel en peeper en zout baaj. Gemaole beschuit was om 't bloed te binne. Ge moes da bloed wel avvetoe meej oew vienger proeve. We begosse 't vulle van de (dikke) daareme dur jirst wa rjeepe spek van zoow 'n 20 cm laank in de daarem te doen.

Daornao wier d'r 't bloed en de gemaole kaojkes baaj gedaon. De daareme meude nie te vol douwe anders barste z'oope onder 't kooke. Vanaf 'n zeeker mement emme we daorvur 'ne wekkeetel genoome meej 'n tèdeklökske. 't Waoter meej de wöste moes naomelek twinteg menuute teege 't kookpunt aon blèève. Daareme wulle nogal 's staarek ruuke. Da kunde verèllepe dur ze 'n naacht in pittersillie-, selder- of lavaswaoter te laote staon. Agge de daareme blaank wult emme, moete ze 'n naacht in de mellek wegzette. Ge kun ze wok effe bewaore in zout waoter tot da ge ze gaot vulle. Ik wit wok da d'oos moeder de wöste naor 't kooke, as ze nog waarem waore, meej 'n stukske spek insmèerde zoowda d 't schwoon gong glimme.

En wa dochte dan van vörse, eigegemokte aksel? Krèèg d'al un bietje onger? Mar jao, waor kunde nouw nog reuzel krèège, of 'ne jeele kaon?

Meej koeje is da sjuustjeender. Laot die mar graoze in 'n waai meej veul klaover, da gif mjeer smaok aon 't vljees. Zoow kreege ze daorvur baaj oos wok de stengels van rwooje of wiete maargelkwool (mergkool). Die plaant kos tot twij meeter woog worre, meej stengels die wel tien sentimeeter diek waore. Da wier tot 1950 as voer aon de koeje gegeeve. Mar omda t'r 't aandere jaor op die plots niks niej mjeer gruuit, gong men vurtaon mar voejermaais aon de bjeeste geeve. In de wienter goove we z'altij veul aarte- en bwoonestrwooj, da moes vur 't ekstra aajwiet. En al dieje zörreg konde vroeger pruuve in de smaok van 't vljees, van goej vljees wel te verstaon.

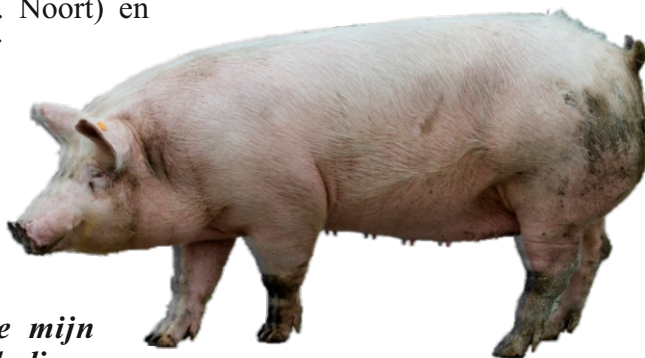
Mar teegesworreg emme de meese de tèèd en de römte d'r niej mjeer vur oover. Ze wulle van alles zoow veul moogelek en zoow snel as mar kan, meej zoow min moogelek koste. Dus wor t'r bespaord op römte, tèèd en waarek in oos vljeesfebrieke. Mar as de bjeeste niej genog kunne beweege et da wok invloed op de saomestellieng, struktuur en smaok van 't vljees. Meej as gevollig da we bekaant vur nop baarege vljees aongebwooje krèège da nergest mjeer naor smaakt, en da t'r zoowa gin echte boere en slachters mjeer ooverblèève. Van betaolbaor goej vljees kunne we nouw enkelt nog drwoome, waant wa d'op oos börd komt is bocht.♣

Gelukkig waren er de varkensfondsen

Samenstelling: Jan van Elzaker¹

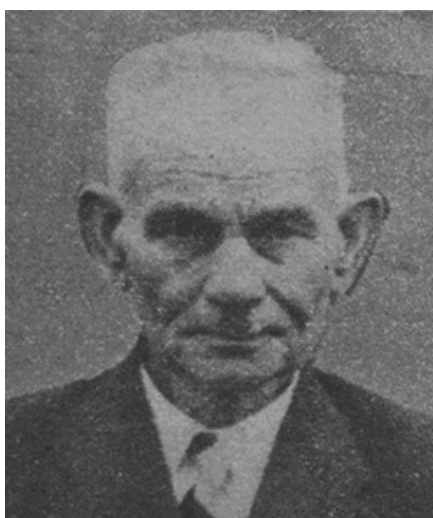
Tijdens een zoektocht in archiefmateriaal over de strijd voor een eigen parochie in Woensdrecht in de 19^e eeuw, werd ik opeens getroffen door een amusante, tevens typerende geschiedenis, waaruit de rol en de macht van onze plaatselijke pastoors van Hoogerheide (Wijnen, gevolgd door A.v.d. Noort) en Woensdrecht (P.J.A. van Mens, gevolgd door J. Middelaer), naar voren kwam. Ik vond het volgende:

In 1906 schrijft pastoor Middelaer in zijn memoriaal: “Gedurende geruime tijd heeft ook in mijn parochie de vlekziekte gewoed onder de varkens, zodat de meeste krulstaarten bezweken zijn. Ik raadde mijn arbeiders aan zich aan te sluiten bij Onderlinge Hulp te Steenberg en een varkensfonds op te richten, maar ze hadden geen zin!”

En in 1907 schrijft hij: “Verleden jaar heb ik mijn arbeiders aangeraden om een Onderlinge Bijstand op te richten. Lang hebben ze daarover nagedacht, want eerst in april van dit jaar zijn wij daarover gaan spreken. Ik belegde een vergadering bij Koo Theuns. Als spreker trad op Constant Dietvors, student in de letteren. En er werd aanstonds een Varkensfonds opgericht. Er traden toe 21 leden en 60 varkens.”

Wat was het geval? Er was rond 1909/1910 ongerustheid ontstaan en een sfeer van dreigende onenigheid gerezen binnen de gelederen van het bestuur en leden van het varkensfonds van het dorp/parochie van Woensdrecht en die van Hoogerheide. Het ongenoegen sleepte al een tijdje aan

Het is 1912 als pastoor Middelaer² zich enigszins opgewonden vervoegt bij de voorzitter van 'zijn' varkensfonds Ko Theuns, Jacobus Theuns, uitbater van café Polderzicht in Woensdrecht op dat moment, om een netelig probleem binnen zijn kudde te bespreken. En het ging over wat ergernis over 'die van Wôôgrijje'. In veel gevallen werd daar in het café, bij Ko Theune, over allerlei het dorp aangaande belangrijke maatschappelijke zaken gesproken. En indien nodig, en dat was het vaak, om zaken aanhangig te maken tegenover die van Hoogerheide in hun gemeenschappelijke gemeenteraad, o.l.v. burgemeester Eugène Moors. Maar de zaken lagen deze keer extra precair blijkbaar, want de

Ko Theuns ofwel Koo Theune, de voorzitter in Woensdrecht

1. Met dank aan o.a. Jan Daalmans, Willy Groffen, Cor van Opdorp, Dick vd Poel

2. Hij is in 1902 pastoor Van Mens opgevolgd. Deze werd deken van het dekenaat Bergen op Zoom waar hij ook was gaan wonen, op de Hoogstraat.

burgemeester, van de TWEE dorpen samen, was er bij betrokken in de hoedanigheid van voorzitter van het varkensfonds op Hoogerheide. En ook de pastoor als geestelijk adviseur van het fonds op Hoogerheide was partij in het ontstane geschil. Uiteraard werd daarboven op Hoogerheide in het daar staande gemeentehuis geregeerd, maar óók over het daarbeneden liggende kerkdorp Woensdrecht. En ook daar speelde de pastoor een cruciale rol sinds ze per 1 november 1884 weer een eigen kerk en parochie hadden 'verkregen' in hun dorpje Woensdrecht.

In die voorbije 25 jaar was daar weer enige eigen identiteit ontstaan, met die eigen kerk en pastoor (1884), eigen pastorie (1885), een eigen kloostertje (1888) met eigen schooltje, een eigen fanfare (1897) én, niet te vergeten, vanaf 1887 elk jaar begin februari een bloeiend 'Octaaf van de H. Blasius' en zijn duizenden bedevaartgangers.

Die van Hoogerheide hadden op 14 maart 1909, al drie jaar geleden dus, hun eigen vereniging tot ONDERLINGE BIJSTAND, onder de bescherming van den H. Antonius Abt, een eigen varkensfonds gesticht. Helemaal katholiek, met hun pastoor als geestelijk adviseur en boegbeeld. Al twee jaar sleepte het verzoek van 'die van Wôôgrijje' nu al voort om een deel van de gelden uit de kas van Woensdrecht terug te krijgen. Het werd nu onderhand wel eens tijd dat dat geld werd teruggegeven, vonden ze.

Een paar honderd jaar hadden die ongeveer 100 gezinnen van het dorpje Woensdrecht immers naar de pijpen van 'die van Wôôgrijje' moeten dansen wat kerk en pastoor betrof. En dat moesten ze daar op Wôôgrijje nu maar eens goed weten: van hun varkensfonds moesten ze afblijven. Er waren de laatste jaren naar de zin van pastoor Middelaer al te veel mensen uit Hoogerheide lid geworden van zijn varkensfonds. En die wilden hun gestorte gelden terug toen ze zelf hun fonds oprichtten, om in hun eigen kas te storten en te gebruiken. En daar wrong de schoen....

Pastoor Middelaer o.a. beschermer van Aurora en zijn varkensfonds

Maar dan wordt het in die paar jaar uiteindelijk een echte affaire.... En daarom was pastoor Middelaer ten langen leste maar eens naar voorzitter Ko Theuns gegaan!

Pastoor Middelaer maakt zich grote zorgen en meldt³ dat het “met mijn Onderlinge Bijstand afdeling van het Varkensfonds niet in orde is.”

3. In het Memoriaal van de parochie, zodat de bisschop wist wat er zoal gebeurde in zijn parochiekuddes van het bisdom

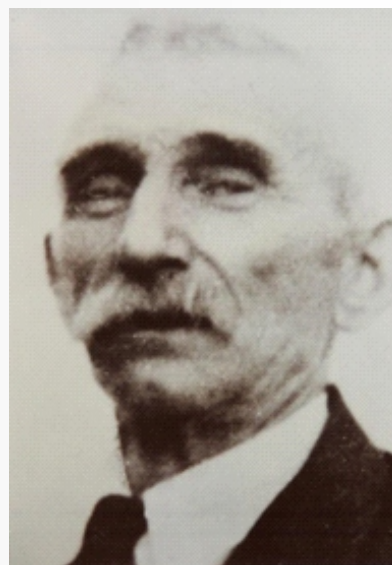

*Pastoor Middelaer, liefhebber van jagen, was trots op deze jacht-
partij door de Heren Völcker en zijn vrienden, die in 1905 drie
dagen 'klopjacht hielden en 600
hazen schoten met 11 geweren'
en in 1906 zelfs 739 'langoren'
schoten. Dat zou voor iedere*

*inwoner gemakkelijk één haas geweest zijn...! Zou, ja... Ter
afwisseling van varkensproducten, zo af en toe, gingen ze er
dan maar zelf eentje stropen in de polder....naar men zegt*

*→ Kees Stuyts, 'Kiske Kemedie', was van beroep kolenboer,
maar werd een zeer populair dorpsartiest. Met rollen o.a. voor
ook Fons Huyps en Fons van As in b.v. de komedie 'Duvel in de
ton' maakten zij zich onsterfelijk in de Woensdrechtse dorps-
gemeenschap.*

*Blijkbaar speelde hij ook regelmatig toneel en cabaret om de
kas van het varkensfonds in Woensdrecht te spekken. (Zie Tij-
ding 2006-3, 'Toontje', blz. 19)*

Tegen hun reglement in lieten ze destijds veel leden toe van de parochie Hoogerheide. Vóór dat daar een Onderlinge Bijstand bestond mochten ze dat doen, maar nu er in Hoogerheide ook een was opgericht, mocht dat niet meer.” Zo stelt hij zwart op wit in zijn verslag vast. Er werd een dag bepaald dat beide besturen eens bijeen zouden komen om die zaak te bespreken. Hij vertelt erover in zijn memoriaal (dagboek van de parochie): over de moeilijkheden tussen de varkensfondsen van Hoogerheide en Woensdrecht. En om die op te lossen wordt er uiteindelijk een vergadering belegd in de herberg van Ko Theuns.

De pastoor vertelt: “Ik opende de vergadering met een korte toespraak en sprak de wens uit, na de zaken bedaard, kalm en vriendschappelijk te hebben besproken, wij tot een besluit zouden mogen komen, dat beide partijen zou bevredigen. Maar..... 't was er ver af! Het ging er op 't laatst nogal

onstuimig aan toe.” Hoewel de pastoor van Hoogerheide⁴, doorkneed in zijn vak als hij is, op alle opwerpingen antwoordde, bleef iedere partij op zijn standpunt staan. “Mijn bestuur was niet te bewegen om de reeds in hun kas gestorte gelden terug te geven.” (Er was een saldo van 1000 gulden⁵...) Eindelijk stelde de pastoor van Hoogerheide voor de bisschop te laten beslissen. Als katholieken moesten ze zich daaraan onderwerpen. Hij vroeg dan of ze daar genoeg mee namen. Toen antwoordde Ko Theuns: “Ik blijf katholiek zoals tevoren, en de zaak blijft ook zoals ze is.” Toen aan de andere bestuursleden dezelfde vraag gedaan werd, luidde het antwoord eenparig: “Ik houd het met Ko!” En daarmee was het uit⁶. Die van Hoogerheide konden naar de ingelegde centen in het Woensdrechtse varkensfonds fluiten. “Die van Hoogerheyden beten in het stof”, wordt enigszins triomfantelijk vermeld.

Wat zullen ze in Woensdrecht gesmuld hebben van die affaire....

Pastoor Van Noort had een hele speciale hobby:

En... kreeg de toen praktiserende huis-slachter en biggensnijder en halve veearts, de bekende Robbes Daelmans uit Woensdrecht, al weer gelijk: “Het goat altijd om 't lôôd’”. Gevleugelde woorden! Het werd een tot op de dag van vandaag gebruikte uitdrukking in onze dorpen om aan te geven dat alles om geld draait als het er op aankomt. Robbes Daelmans, zelf woonachtig net voorbij het bevrijdingsmonument in Woensdrecht, mogen we niet verwarren met zijn broer Peer, Piet Daalmans, de 'schat' uit de Nieuweweg onder Hoogerheide vallend. Maar daarover straks meer.

4. A. van de Noort volgde in juli 1909 pastoor B. Wijnen op die net was overleden. Van de Noort zou vermaard worden vanwege de twee bokken die hij aanschafte ter veredeling van de Saanengeit, 'de koe van de gewone man'.

5. Een kapitaal voor die tijd!

6. Zich verzetten tegen de pastoor en zelfs de bisschop hadden ze wel geleerd in de jaren van het Woensdrechts Schisma 1883-1884

7. Het draait altijd om geld.

Ieder zijn huisvarken

De gewone burgers, bijna allemaal arbeiders, hadden in, tegen of naast hun huisjes praktisch allemaal op zijn minst één varkenskot met een omheinde uitloopmogelijkheid: de 'misbocht'. Dit om de mest op te sparen die op het land rond het huis werd uitgespreid, voordat de grond werd omgespit. Het huisje in de Binnenweg, ons Kwartier, had oorspronkelijk zelfs drie varkenskoten. Bouwer en bewoner van het arbeidershuisje van 1879, Jacobus Hugens en zijn vrouw Johanna Hoeckx, woonden er met zeven kinderen. Met een koppel Saanegei-

ten⁸ voor de melk, wat konijnen voor een boutje, en op zijn tijd wat eieren van de kippen, plus de slacht van zijn varkens 'aan zijn eigen'⁹, hadden ze wat eten betreft niets te kort; want er lag ook nog een leuk lapje grond bij hun huisje voor de aardappelen, een beetje rogge en wat groenten aan huis. Dat principe van heidehuisjes met eigen dieren, en met een lapje grond, was standaard op de dorpen van het zand op de Brabantse Wal. Oh ja, de katten moeten we niet vergeten, want muizen behoorden ook standaard bij de levende have....Wanneer men het zich kon veroorloven - genoeg voer aan aardappelen en rogge was van belang- zette men wel eens een extra varken op. Dat werd dan als het vetgemest was verkocht aan een liefhebber. Het gewicht van het af te stane beest werd dan door de Schatter¹⁰ bepaald.

← *Het varkenskot was vaak aan/in huis gebouwd met een uitloop naar buiten, zoals hier bij ons heemhuisje 't Kwartier in de Binnenweg.*

Foto: Jopie Daalmans

In de goede oude tijd zette iedereen in de loop van het jaar, na de slacht van het vetgemeste oude varken, weer een nieuwe big op. Daarvoor waren veehandelaren onderweg om die aan de man te brengen met hun biggenkar: ze wogen dan ongeveer 20 kilo, kostten rond 1920 on-geveer f 10, - en begin jaren vijftig f 50, -. Dat beestje,

8. Pastoor Van de Noort had zelf een of twee bokken in de 'verhuur' om kwaliteitsgeiten te kweken.

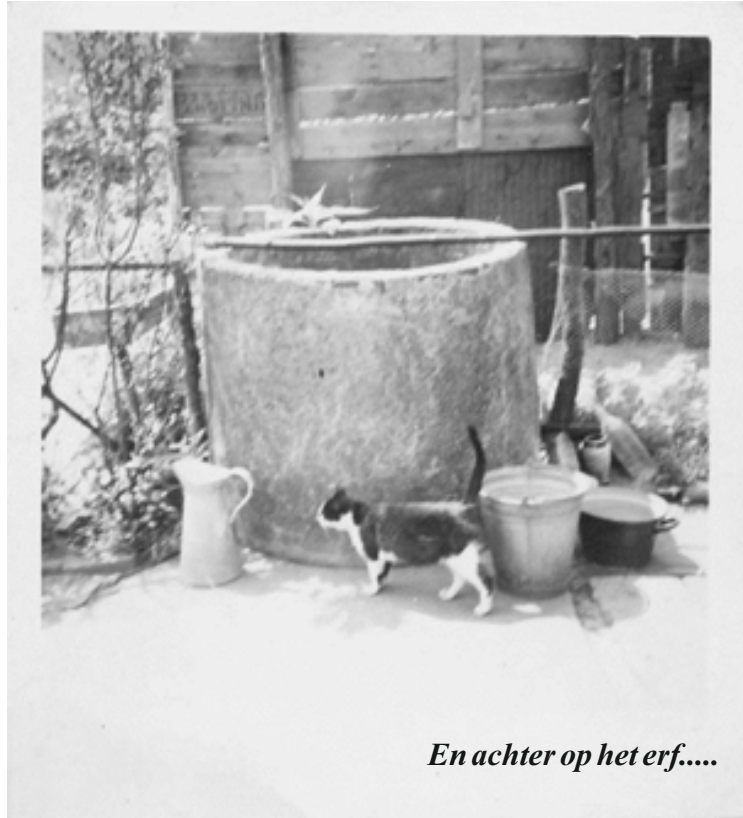
9. Diverse generaties Hugens waren huisslachters in het slachtseizoen van november, de slachtmaand.

10. Over zijn rol: zie verderop.

bij voorkeur een gecastreerd beer-
tje¹¹, anders dan maar een 'gehol-
pen'¹² biggetje van het vrouwelijk
geslacht, werd verwend, gekoesterd
en voorzien van alle soorten voed-
selresten en speciaal voor hen ge-
kookte 'vaarekeserrepels'¹³. Het
varken at alles, het was net als de
mens een omnivoor. Sommige men-
sen zetten twee, soms wel eens drie
varkens op, afhankelijk van de
grootte van het gezin en/of de finan-
ciële

mogelijkheden. Nou wist men uit
ervaring dat varkens kwetsbaar wa-
ren voor ziektes. En als zo'n ziekte
tot gevolg had dat het varken kapot
ging¹⁴, dan had men in de maanden
na de slacht geen spek, zult, vlees,
ham of worst in de pot.

In Zeeland, specifiek in Zeeuws-
Vlaanderen, ontstonden in de jaren
90 van de 19^e eeuw varkensfondsen,
onderlinge verzekeringsmaatschap-
pijen waarin de kleine man zich kon verze-
keren en indekken tegen ziekte en sterven
van hun varkens; met name de vlekziekte
was berucht. Pastoors en kapelaans in onze
streek kwamen waarschijnlijk in contact met
Zeeuwse collega's en namen het idee over

En achter op het erf.....

van deze inventieve coöperatieve verzeke-
ringsmogelijkheid en beijverden zich, ge-
heel naar katholieke tijdgeest, zo'n oprich-
ting op basis van naastenliefde en gemeen-
schapszin mogelijk te maken.

Verenigingsstructuren

In navolging van o.a. Groede, Sluis, Bres-
kens, Hoofdplaat, enz. werd in Woensdrecht
in 1906 ook een varkensfonds opgericht
maar niet op neutrale grondslag, doch op
katholieke basis, met de pastoor die de touw-
tjes in handen had. Hoogerheide leunt eerst
nog op Woensdrecht, maar in maart 1909
volgt onder pastoor Wijnen Hoogerheide
met een eigen fonds. Logisch dat we hier ook

de organisatiestructuur over hebben geno-
men. En op Hoogerheide zal die ongeveer
wel hetzelfde geweest zijn als in Woens-
drecht. Het doel was overal: het uitkeren van
een geldsom aan de leden die buiten hun
schuld door ziekte of ongelukken hun var-
ken verloren en de schade niet op een andere
manier vergoed werd.

11. mannetje

12. Vrouwetje. Als ze niet gesneden werden en later dan bremzig (ontvankelijk, paringsbereid) werden liep je de kans dat het beest een 'bakzeiker' werd. Na het leegsloeberen 'zeek' zij dan in haar bak die wel met een klep af te sluiten was.

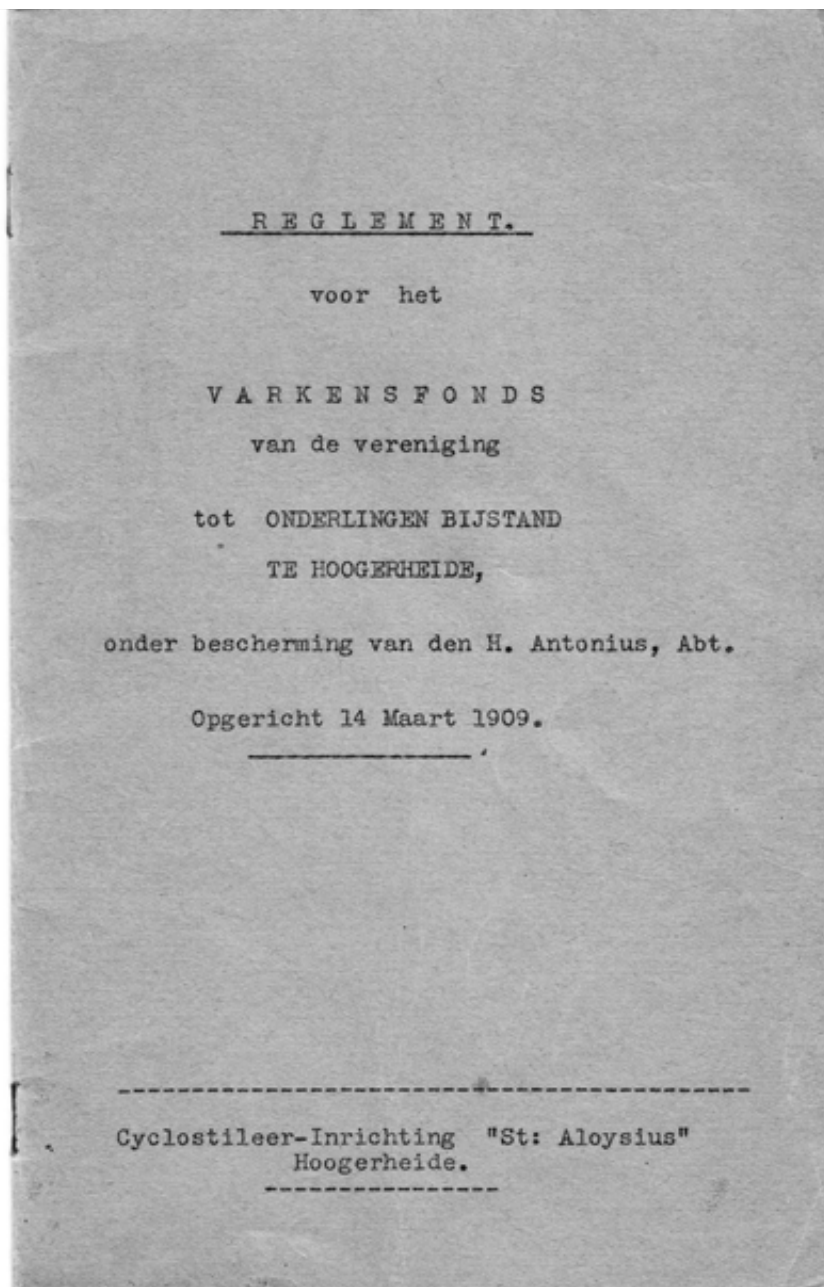
13. Aardappelen in de schil gekookt

14. Dieren gingen vroeger niet dood, maar 'kapot'.

Het bestuur in Hoogerheide bestond uit ten minste zeven leden dat onder elkaar een voorzitter, secretaris en penningmeester aanwees. Het bestuur benoemde ook een BODE, die op de tweewekelijkse vergaderingen aanwezig moest zijn. Deze vormde immers de oren en ogen van de vereniging omdat hij de man was die wekelijks of om de veertien dagen langs de leden ging om de contributie op te halen. Meestal op zondagmorgen¹⁵. Op Hoogerheide was gedurende

vele jaren Frans de Brie bode van het varkensfonds. Deze oefende in de kerk ook de functie uit van 'suisse', de ordehandhaver, beter bekend als 'de zwies'. In de jaren 30 van de vorige eeuw bestond op Hoogerheide het bestuur van het varkensfonds uit de volgende personen:

H.C. Hoecks	voorzitter
Adam Groffen	secretaris
Frans de Brie	penningmeester
B. van Hoof, Alphons Michielsens, Jan Wils, P. de Vreng en A. Kil	waren Lid.

Geldmiddelen

De inkomsten van het fonds bestonden reglementair uit:

1. Als een nieuw lid toetrad tot het fonds moest hij bij zijn intrede polisgeld betalen, waarvan het bestuur jaarlijks het bedrag vaststelde. Decennialang werd dit bepaald op f 1,--.
2. Voor ieder aangegeven varken moest 10 cent inkomgeld worden ingelegd.
3. De contributie bedroeg 6 cent per week. Om de veertien dagen moest dit aan de bode worden betaald.

Hoe bang men was voor besmettingen blijkt uit het feit dat onverzekerde varkens van een andere eigenaar zonder uitdrukkelijke toestemming van de voorzitter niet in hetzelfde hok mochten zitten bij een verzekerd varken. Net als op

15. Ook de bode van het kolenfonds en het ziekenfonds deden dan de ronde volgens mijn zegsman wiens vader bode van het kolenfonds was geweest in de vijftiger jaren

de dag van vandaag was men zeer op de hoede voor de varkenspest. De recente beelden van grootschalige ruimingen op varkensmesterijen staan bij iedereen op het net-

vlies. Geen wonder dat men vroeger bang was zijn varken te verliezen als er ergens een besmettelijke ziekte bij een particulier werd geconstateerd.

Ziektes

De meest voorkomende sluipmoordenaar waartegen het varkensfonds financiële bescherming bood en overall dé reden tot stichting van een 'onderlinge vereniging', was de vlekziekte, veroorzaakt door een bacterie.

Bij een sterfgeval van een varken of een ongeluk, én bij ziekte moest onmiddellijk melding ervan gedaan worden bij een bestuurslid, de wijkmeester. Als een eigenaar van een varken in zijn 'kot' bijvoorbeeld een lusteloos dier aantrof dat niet goed meer zijn eten naar binnen 'sloeberde' moest hij dat reglementair melden bij zijn wijkmeester. Dat was een van de bestuursleden, die allemaal een wijk onder hun hoede hadden. Deze bepaalde, door eerst te gaan kijken, hoe de feitelijke situatie was en besloot dan al of niet dat de veearts ingelicht moest worden. Zeker als hij twijfelde en het niet wist. Deze veearts, Van Mansveld gedurende lange tijd, was gevestigd in Bergen op Zoom. Omdat binnen het fonds slechts enkelen telefoon hadden, bijvoorbeeld secretaris Adam Groffen of een ander bestuurslid/wijkmeester zoals meester Suijkerbuijk een bepaalde periode, werd de beller gevraagd wat er opdeed. Het reglement bepaalde in artikel 30 dat de eigenaar zelf de veearts moest waarschuwen. Maar die had geen telefoon en deed dan een beroep op genoemde bestuursleden. Een enkele keer komt men onder de post uitgaven een bedragje tegen onder de naam 'telegramkosten'; dan zal de veearts mogelijk niet bereikbaar zijn geweest voor een bestuurslid/wijkmeester. Het is in deze decennia van het bestaan van het fonds dat men, als de doodsoorzaak van een varken niet kon worden verklaard, sprak van de zogenaamde 'brokstok'. Eigenlijk de verza-

melnaam voor 'ik weet het niet'. Meestal was er dan sprake van een hersenbloeding of hartstilstand. De wacht was dan op de veearts. Die bepaalde wat er aan de hand was en hoe verder gehandeld moest worden: meestal nog snel slachten.

Zeer alert was men ook op de schurftmijt of het aanwezig zijn van de vijf jaar resistent blijvende spoelworm die in de misbocht of op het land zo lang kon overleven. En bij de pest onder de varkens ging helemaal de alarmbel rinkelen, dat kennen we nog zo af en toe. Het ging dan om een virus.

Ook andere ziektes en afwijkingen werden vastgesteld, vaak op veemarkten of bij biggenboeren op de boerderijen waar fokzeugen lagen. Veehandelaren als vader en zoon Florent en Dick van de Poel werden in de praktijk bijna net zo deskundig als de veearts zelf. Ook zij waren beroepsmatig altijd zeer alert op niet gezonde biggen.

“Als bij het optrekken van een big de oksels bruin waren, ook na grondig wassen, dan werd alarm geslagen, dat wees op de pest”, aldus Dick anno 2018 met meer dan 40 jaar ervaring in de handel. “Als wij bij de mensen kwamen werd ook nogal eens 'bràand' vastgesteld. Dan kreeg het varken allemaal rode puntjes op zijn buik. Dat was niet gevaarlijk, gewoon een kwestie van te veel eiwit, door te veel pap of melk in het voer.”

Omdat het varkensfonds van Woensdrecht zich vanaf het begin van zijn bestaan over een veel groter gebied uitstreekte dan alleen het eigen dorpje, had men daar meerdere bodes. “Voor de polders en Achttienhuizen Sjaantje Raaymakers, getrouwd met Wies

Neef, zal wel Neve geweest zijn”, aldus Dick van de Poel. “En in Huijbergen was dat Jantje Maas, die daar bode was. En in Woensdrecht zelf Stan Michielsens, van Jappeze”. Ook Dick zelf was overigens nog even secretaris van het Woensdrechts varkensfonds begin jaren vijftig. “maar dat was niks voor mij. Gelukkig nam Mon de Jong het van mij over toen! Zijn schoonvader Sjef Kuylen, en Janus van Paassen die met Marie Daalmans was getrouwd, waren gedurende enige tijd bestuurslid, ook bode of zo. En Wannas Overbeeke was toen voorzitter.”

← *Burgemeester uit de bloeitijd van het varkensfonds: Eugène Moors, voorzitter vanaf de oprichting van het fonds van Onderlinge Bijstand, het varkensfonds op Hoogerheide in 1909.*

Uitkering

De uitkering die een lid kreeg in geval van 'het kapotgaan van het varken' werd berekend per kg brutogewicht. De uitbetaling geschiedde door de penningmeester aan de rechthebbende op vertoon van een bon, getekend door de voorzitter. De uitkering bedroeg ongeveer 80%, welk getal telkens op de driemaandelijke bestuursvergadering werd vastgesteld. Als misleiding of bedrog in het spel was, of plichtsverzuim werd geconstateerd verviel de uitkering. Wat was men zuinig op het varken en wat gingen de mensen, vooral de kinderen houden van hun huisdier, 'zullie keuske'! Gelukkig kon de veearts na onderhandeling met het bestuur op een gegeven moment toen dat mogelijk werd de varkens aan huis inenten tegen de vlekziekte. Maar dat kon 'brokstok' niet voorkómen.

Gestorven varkens werden ook altijd door de veearts gekeurd om te bepalen of ze nog voor de consumptie bruikbaar waren. Het bestuur probeerde dan een akkoord te bereken met de eigenaar over de prijs waarvoor het vlees eventueel kon worden overgeno-

men. Als de eigenaar niet tot een akkoord kon komen nam het fonds het vlees zelf over om te verkopen. De eigenaar kreeg dan een vastgestelde uitkering. Hij mocht nooit zijn varken af laten maken bij ziekte of een ongeluk zonder toestemming van het bestuur en een bewijs van de veearts.

Het zal duidelijk zijn dat de rol van een wijkmeester, zijn verantwoording tegenover zijn bestuur en macht tegenover de verzekerde, groot was. Temeer daar in artikel 23 van het reglement was bepaald, dat men het lidmaatschap kwijtraakte als men zich onbehoorlijk gedroeg jegens een der leden van het bestuur of de bode van het fonds! Het ging altijd over veel geld in verhouding tot een weekloontje. Een big opzetten kostte al meer.

En alles draaide uiteindelijk om opgelopen schade vergoed te krijgen. Het bepalen van het gewicht speelde daarbij een cruciale rol. Bij een sterfgeval, ziekte of ongeluk moest onmiddellijk de betrokken wijkmeester verwittigd worden, zoals we vermeldden. Deze moest ervoor zorgen dat de veearts door de

eigenaar werd gewaarschuwd. Als het dier moest worden gewogen, dan moest de eigenaar voor 'weegmateriaal' zorgen. Artikel 30 uit het reglement bepaalde dat, maar geeft echter niet aan hoe....! Op een bascule, dat lag voor de hand. Als men die zelf niet had, werd die wel geleend. Een varken van 100 kg

en soms meer wegen op een bascule was een heel gedoe om te organiseren. In de praktijk ontstond de gewoonte in geval van nood een beroep te doen op een persoon die het gewicht goed in kon schatten en daarmee status had verworven.

De Schatter

Huisslachters werden 'geleverd' in de loop der jaren, tot rond 1960, door bepaalde families met slachtersgenen. Beroemd werden in die zin o.a. de namen Borremans, Daalmans, Hugens, Leenaerts, Stok, enz. Erna stierven ze uit, de thuisslachters, net als de thuisvarkens! Omdat vaak in de dagelijkse praktijk onder elkaar over het thuisvarken werd gesproken, was de gezondheidstoestand en zijn groei van groot belang, omdat het uiteindelijk daar om ging. Van zeker zo'n groot belang voor de eigenaar en zijn gezin was het prestige. Hoe goed men het kapitale varken wel niet verzorgde stond centraal en het gewicht van het troeteldier was een cruciale factor. Daaraan kon men aflezen hoe goed het gezin voor dit 'gezinslid' had gezorgd.

ham en worst aan het plafond kon hangen, was men zwaar financieel getroffen. Tegen de dag dat er geslacht kon worden moest het gewicht vastgesteld worden. Maar dat was een kunst. En echt: zelf wegen was zo omslachtig.

Niemand heeft grotere faam opgebouwd dan de alom bekende familie van Peer Daalmans die getrouwd was met Pietje de Mooy. Hij en vier van zijn zonen, Janus, Mon, Breel en Frie werden befaamd om slachterskunst én het kunnen bepalen van het gewicht. En dat konden zij, tot op minder dan 5 kg nauwkeurig. Het nageslacht draagt de naam 'de schatter' met ere, want het was een koosnaam om trots op te zijn.

Het ging uiteindelijk 'om 't lôôd', de waarde in geld die bepaald moest worden; eigenlijk de waarde aan voedingsmiddelen. Als men pech had, en men in de winter geen vlees uit de kuip in de kelder kon halen, en geen

Peer Daalmans x Pietje de Mooy woonden in de Nieuweweg 'vlak voor de jongensschool'. Peer was dé gerenommeerde schatter.

In het grote gezin dat Peer naliel (twee dochters en acht zonen) was het beroep van huis-slachter de gewoonste zaak van de wereld. Regelmatig gecombineerd met het beroep van huisschilder. Het een in de winter, het ander in de zomer. Het is een misverstand te denken dat er alleen in de slachtmaand november geslacht werd. Het seizoen begon al in oktober en liep min of meer tot ongeveer 1 april, mits de temperatuur niet te hoog werd. Iedereen kende Peer Daalmans als de Schatter. En Janus, Mon, Frie, Breel, als huisslachten, zonen van De Schatter.

Terwijl Peer en zijn zonen als schatter, en slachter, faam verwierven, werd zijn broer Robbes Daelmans befaamd om zijn kennis over varkens. Hij werd beschouwd als semi-veearts. Zijn reputatie als ongediplomeerd

varkensdokter was groot. Dat kwam vooral door zijn kunde op het gebied van 'ballen-snijden'. Volgens zijn kleinzoon Piet Verbeek uit Bergen op Zoom was hij officieel van beroep VEESNIJDER; castreur /castreerder.

Hij was een beroemd castreur van biggen, varkens, enz. En bekend zoals we al eerder zagen om zijn kijk op het leven en dat het allemaal 'om het lood' ging.

Terwijl het verhaal de ronde deed dat men nooit zijn varken moest slachten als het bremzig was, tegelijk met het feit dat moeder de vrouw, of andere bewoonster op de slachtplek ongesteld¹⁶ was, en... ook nog eens ene Robbes Daelmans over de vloer kreeg om te

Peer en Pietje Daalmans met hun tien kinderen

16. Zo mocht Josephine Weezenbeek absoluut niet haar vader in de slagerswinkel komen helpen als ze de maandstonde had. Ze zegt anno 2018: "We kunnen er nu om lachen, maar toen was dat een serieuze kwestie."

slachten. Tenminste als je niet de eerste was. Was je later in de ochtend aan de beurt van zijn zoveelste varken, want dan had hij 'naar goed gebruik' zo veel aangeboden borrels al of niet tot zich

g e n o m e n
v a n w e g e
het proosten
op de goede
slacht, dat
het ook wel
e e n s k o n
mislukken.
Die naam
had Robbes
ook opge-
b o u w d
blijkbaar.

Een varken schatten, hoe deed Peer Daalmans dat? Gewoon schatten toch zeker....? Dat kon hij volgens verhalen uit overlevring uitzonderlijk goed. "Mijn grootvader had zo veel ervaring dat hij dat feilloos kon, en zat er nooit ver naast. Ook bij varkens tot ver boven de 200 kilo niet", aldus kleinzoon Jan van Mon Daalmans. "Ik heb het ook nog geleerd nadat ik van de H.B.S. ben afgegaan. Ik ben nog vijf jaar meegegaan met mijn vader om te slachten en heb gezien hoe hij feilloos het gewicht kon bepalen. Dat wilde men altijd graag weten. Ook ik kon het op een gegeven moment als een van de laatste slachters in de jaren 50. De allerlaatste schatter-expert en slachter was trouwens Ad van ome Frie. Helaas veel te vroeg gestorven."

←Robbes Daelmans; zijn achternaam moet, in tegenstelling tot die van zijn broer, met *ae* geschreven worden!

Trucje?

Op mijn vraag aan Jan Daalmans of er sprake was van een geheime formule die opa Peer en al die telgen toepasten bij het schatten van het gewicht van een varken werd ontkennend gereageerd. "Nooit van gehoord!"

Nú weten we uit bronnen¹⁷ dat er een formule bestaat om het gewicht van een varken te bepalen en hoe het kunstje in elkaar steekt. Al heb ik het zelf nog niet uitgeprobeerd, bij gebrek aan een varken. Maar wat let u beste lezer om dat te doen. Ga als volgt te werk:

'Meet de lengte van tussen de oren over de rug tot de inplant van de staart, vermenigvuldig dat getal met de omtrek van de borst achter de voorpoten en deel dit getal door 185 bij een mager varken, door 170 bij een normaal varken en door 155 bij een vet varken'. De uitkomst geeft blijkbaar het gewicht! Wie probeert het uit? Ongetwijfeld zullen de moderne veeartsen in hun opleiding deze formule hebben meegekregen....

Boekhouding

Per toeval ontdekten we het officiële kasboek van het varkensfonds van Hoogerheide uit de periode vanaf de oprichting in maart 1909 tot 1935. Daaruit kunnen we opmaken dat een en ander financieel niet al te ingewikkeld in elkaar stak.

Na de oprichting in 1909 en wat aanlooptijd begint de administratie op 31 december en heeft men een vermogen van f 330. Er zullen per direct vele leden die aanvankelijk in Woensdrecht aangesloten waren zijn overgestapt.

17. Wikipedia

Daaruit valt op te maken dat aan polisgelden, inleggelden per varken plus de eerst opgehaalde contributies, we waarschijnlijk praten over ongeveer 100 aangesloten (arbeiders)gezinnen.

De eerste voorzitter die de verplichte driemaandelijke vergaderingen leidde en tekende voor het 'in orde' zijn van de financiën, was niemand minder dan de gemelde burgemeester van de gemeente Woensdrecht zelf: Eugène Moors.

1911 Inkomsten van Varkenfonds

Datum	Inleggen Polisgeld	Contributies andere inkomsten	Totaal	Totaal beleg H. fonds.
Juli 1. Berit H. fonds.				f. 240 93
	Inleggeld in 3 mnd.	0 50		
Juli		14 20		
"		14 20		
"		14 15		
Aug		14 10		
"		14 10		
Sept		13 75		
"		14 20		
		<u>0 50</u>	f. 98 70	f. 99 20
Inkomsten gedurende Juli, Aug en Sept			99 20	
Uitgaven " " " "			<u>73 65</u>	
Rens " " " "			25 55	f. 28 55
Totaal beleg H. fonds op 30 Sept.				f. 266 48

Eug. Moors
Voorzitter
Coacc. van
ker.

Dat eerste bestuur had als secretaris C.de Moor en hij tekent mede elke drie maanden voor akkoord; dit tot 1914. Eug. Moors tekent vanaf dat moment alléén en blijft deze functie uitoefenen tot 1 januari 1924. Hij wordt dan opgevolgd door H. Hoeckx¹⁸. Het feit dat er enige animositeit in de periode van 1909 tot 1912 tussen de varkensfondsen van Hoogerheide en Woensdrecht ontstond en die laatsten 'de kont tegen de krib' gooiden, had misschien wel als oorzaak dat de burgemeester zelf er tussen zat. De rivaliteit die er al was¹⁹ zal mogelijk door zijn functies zijn aangescherpt....

Het helaas onvolledige kasboek stopt eind 1934, maar begint in het jaar 1910 met een bedrag van ongeveer f 13, - à f 14,- aan contributie per 14 dagen opgehaald door de bode; steeds gedurende vele jaren door ene Adriaansen. Deze krijgt steeds f 1,50 bodeloon per 2 weken.

Als de contributie 6 cent per varken per week was, dan praten we over ongeveer 120 verzekerde varkens in de beginjaren. In de jaren 20 zien we het totaal van de contributiegelden oplopen naar ongeveer f 24, - per veertien dagen. Bode Adriaansen is dan ondertussen opgevolgd door ene A. Hoeks. Deze krijgt tussen 1917 en 1921 echter maar f 1,29 bodeloon meer. Daarna wordt eind dat jaar het bodeloon echter zelfs verhoogd naar f 2,50 per twee weken.

De meeste jaren overtreft het bedrag aan inkomsten dik dat van de uitgaven. Soms is er een dip vanwege meer uitkeringen. Zoals in 1917. Door een epidemie? Dat zal ook de reden geweest zijn dat de bode het rond die tijd met minder ophaalgeld moest doen.

Bij de uitgaven komt op 31 december vanaf 1911 steevast de post 'betaald aan de veearts' voor. Beginnend met f 81,60, f 178,20, f 187, - naar bedragen tot in 1924 bijvoorbeeld f 210, - worden aan A. van Mansveld betaald

op het eind van het jaar. Dat zal wel voor inentingen op rekening van het fonds geweest zijn.

Een andere vaste uitgavenpost, geheel in stijl van het Rijke Roomse Leven in die eerste helft van de 20^e eeuw, was de H.Mis die ieder jaar op 17 januari of onder het octaaf van de H. Antonius Abt moest worden opgedragen 'voor de afgestorven leden en om bevrijd te blijven voor ongelukken in de stal'. Dat bepaalde art. 43 van het reglement. Kostte f 1,50, zo'n H. Mis.

Mooi is het te zien, het zijn slechts willekeurige voorbeelden, aan wie pas opgezette biggen of enige maanden oude varkens, met het vermelde gewicht, worden vergoed. Een big deed f 7,50, een varken van 25 kilo f 10, - en een varken van Herman Ots in 1922 van 50 kg bracht f 20, - aan vergoeding op. Hetzelfde overkwam Alphons Mous in 1924. In dat jaar ontvangt P. v.d. Bussche zelfs twee keer f 12,- voor zijn gestorven biggen. Frans Hoeks verliest op 23 juli en 5 augustus 1922 respectievelijk een varken van 125 en een van 108 kg. In oktober 1928 ontvangt Louis Goossens een schadevergoeding voor een varken van 140 kg en F. van Hoof voor het verlies van een van 160 kg. Op 27 november 1931 ontvangt Cornelis Dingemans f 68,25 voor zijn varken van 195 kg! Dat is f 0,35 per kg. Het is het gewichtsrecord dat we tegengekomen zijn in die decennia. Het zal vlak voor de slacht geweest zijn... en niet even op de bascule gelegd zijn.... Daar zal de schatter wel aan te pas gekomen zijn. Uit overlevering weten we dat zelfs varkens van boven 200 kg voorkwamen. Een berg spek oplevend! Gelukkig konden zij allemaal als het misging een beroep doen op hun onderlinge bijstand, het varkensfonds, onder bescherming van de H. Antonius Abt.

Rond 1960 doet de moderne tijd zijn intrede. Voor varkens aan huis is letterlijk en figuurlijk geen plek meer. Er komen strenge regels.

18. Heintje??

19. Door o.a. "Het Schisma van Woensdrecht", de afscheiding van het gezag van het bisdom Breda van januari 1883 - 1 november 1884

En mét de varkens verdwijnen de varkensfondsen, de slachters, de schatters. En er komen buurtsupers, slagere winkels en nog heel, heel veel meer regels....

De goeie ouwe tijd is dan voorbij, evenals de macht van de kerk en de pastoors in verenigingszaken.

Links Frie Daalmans, een van de zonen van Piet, naast slachter, schatter, ook imker; midden Janus de Dooy en rechts imker Rikus van Elzakker

Opheffing

Op de valreep kunnen we nog melden dat we niet weten hoe of wanneer het Varkensfonds in Hoogerheide werd opgeheven. Het eerste kasboek werd ons enige jaren geleden bezorgd door Willy Groffen. Verder zijn alle bescheiden verdwenen in de nevelen van de plaatselijke geschiedenis. Ook in Woensdrecht vinden we over kasboeken, correspondentie, vergaderingen e.d. niets meer terug. Over Hoogerheide is niets bekend over het tijdstip van opheffing.

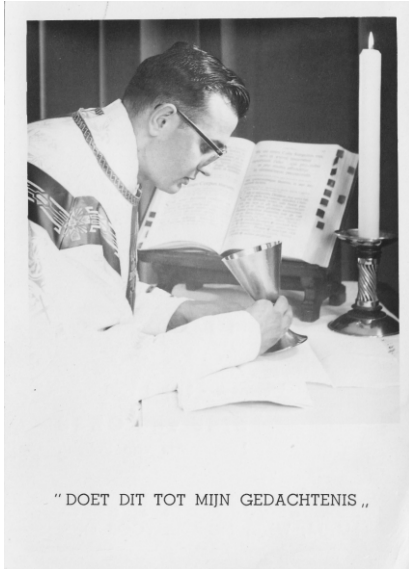
Dit in tegenstelling tot wat gegevens over de 'bedéling' uit de gelden van de Onderlinge Bijstand, het in 1907 gestichte varkensfonds van Woensdrecht. Het laatste bestuurslid Mon de Jong uit Woensdrecht had de bewijsstukken anno augustus 2018 nog in huis.

Weliswaar geen kasboek, maar wel waren de bewijzen van de afwikkeling nog in zijn bezit.

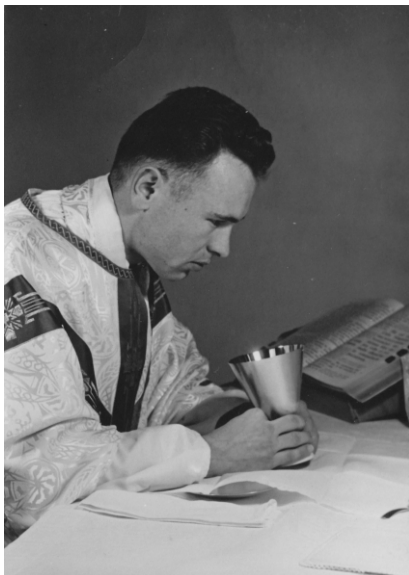
Wat er met 'het lood' gebeurd is?

Op 7 september 1979 wordt het niet geringe eindbedrag van de bank afgeboekt:

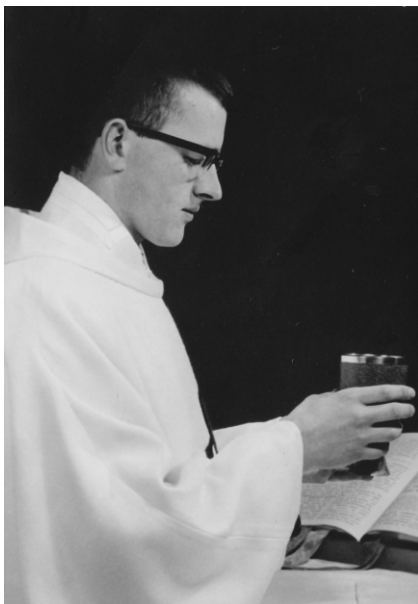
f 2.698,76, inclusief de rente van f 74,15. Waarschijnlijk onder getuige van o.a. Marie van de Poel-Adriaansen, in het café Polderzicht waar de Onderlinge van 'Koo Teune' en 'pastoorke' Middelaer destijds ook werd opgericht, worden de gelden verdeeld onder enkele goede doelen. De missionarissen van Scheut: Sjef, Gerard en Ton van Oers, allen werkzaam in de Republiek du Zaïre, De Kongo, krijgen niet lang daarna via de Rabo-

Sjeff van Oers

Gerard van Oers

Ton van Oers

bank van Zuid-Scharwoude ieder f 500,- gestort om te besteden voor hun missiewerk. Frans van Kasteren, bedrijfsaalmoezenier in onze streek destijds, ontvangt voor zijn werk een schenking van f 200,- evenals pater Piet Adriaansen, geboortig van Walsoorden maar als oorlogsslachtoffer in Woensdrecht bekend geworden en eveneens missionaris van Scheut.

En een zeer dankbare voorzitter van De Zonnebloem, Mevr. C. van de Kar-Konings, mag op 1 oktober 1979 zich ook verheugen over de welkome aanvulling van de kas met f 300,-.

En daarmee eindigde het niet te onderschatten belang van het bestaan van het fenomeen 'varkensfonds' uit vroeger tijden.♣

P.S. 1. Ook in Ossendrecht werd een varkensfonds opgericht op 21 februari 1926. Zie daarvoor Tijding 2004-1, blz. 10-12 door Dick Adriaansen. Huijbergen hoorde schijnbaar bij Woensdrecht en over Putte zijn mij geen gegevens bekend.

P.S. 2. Mocht iemand bescheiden hebben over de varkensfondsen in onze dorpen dan houden wij ons aanbevolen! Het kasboek van Hoogerheide vanaf 1935 is verdwenen en over Woensdrecht is helemaal niets tastbaars te vinden. Op 1 mei 1935 wordt nog een reglement gedrukt en onder de leden verspreid. Wie wat heeft mag zich melden!

←De paters Sjeff, Gerard en Ton van Oers, allen werkzaam in de Republiek du Zaïre, De Kongo, krijgen niet lang daarna via de Rabobank van Zuid-Scharwoude ieder f 500,- gestort om te besteden voor hun missiewerk.

Ik zie, ik zie wat jij niet ziet...

door Ad van Loenhout

Deze aflevering in de serie 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet' wordt een terugblik op de zomer en het najaar. Toen heb ik wat foto's gemaakt die ik je wil laten zien. Net als in de laatste aflevering van vorig jaar kies ik voor zwart-wit. De reden is dat de prent die ik in deze aflevering laat zien toentertijd voor het grote publiek alleen in zwart-wit beschikbaar was. Misschien herken je het plaatje wel. Daarnaast heeft zwart-wit wel iets vind ik; een bepaalde hunkering naar vroeger. Dat past wel bij de maand december wanneer het jaar bijna voorbij is en snel bij 'vroeger' zal horen.

De zomer was lang en zonnig en ik heb heel wat rondjes gelopen. Overdag en 's avonds. Op een mooie avond in juni liep ik over de Zouteweg richting Koepelbos. Al ruim een jaar loop je daar dwars door het nieuwe natuurgebied. Op veel plaatsen stonden grote stukken onder water en planten in alle tinten groen verdrongen elkaar. In vergelijking met een paar jaar terug is het een heel ander landschap geworden. Toen was het weiland met hier en daar een paar koeien. Nu is het natuurgebied, druk bevolkt met allerlei soorten vogels. Ik ben geen vogelkenner. De gangbare soorten herken ik wel maar het overgrote deel schaar ik onder de soort meeuw of eend. Die avond hoorde ik aan alle kanten het getsjilp en gefluit. Een concert wat in de tuin steeds zeldzamer wordt en ik heb een tijdje staan luisteren. Er was veel 'vliegverkeer' en overal waren vogels aan het foerageren. Het schouwspel van de zwaluwen die elkaar achterna zaten was indrukwekkend. Aan alle kanten flitsten ze voorbij. De ene keer hoog in de lucht en dan weer een paar centimeter boven de grond. Ik heb geprobeerd om daar een foto van te

maken, maar dat lukte natuurlijk niet. Ze zijn veel te snel. Toen ik verder liep zag ik dat de zon al een heel eind was gezakt en het landschap zich koesterde in een warme gloed. De bermen waren nog niet gemaaid en het hoge gras boog onder het gewicht van de aren over de weg. Na de dubbele haakse bocht, waar de Zouteweg op de loop van de oude afwatering de Hoogerheidse Kille ligt, zag ik in het landschap voor mij 'opeens' de overeenkomst met het werk van Jacob Jan van der Maaten (1820-1879). 'Begrafenis in het koren', een litho uit 1862. Dat werk laat een vlak Hollands landschap zien met op de achtergrond het silhouet van een kerk. Op de voorgrond ligt een tarweveld en de halmen hangen zwaar over een smal pad waarover een aantal mensen in de richting van de kerk loopt. Vincent van Gogh kende deze litho. Zijn vader en hij hadden er allebei een in hun kamer hangen. Dominee Van Gogh gebruikte net als veel andere dominees de beeldende kunst om religieuze betekenissen over te brengen. Meestal alledaagse taferelen waarbij in combinatie met 'bijschriften poëzie' de kijker werd geprikkeld om na te denken over religieuze aspecten zoals de opstanding van Christus en de belofte van het eeuwige leven. Dat is wat op deze prent wordt verbeeld. Alleen bij nadere beschouwing zie je dat het een begrafenisstoet betreft. Het korenveld en de eenzame arbeider 'staan' voor het dagelijks brood wat in het zweet des aanschijns verdiend moet worden in voortdurend bewustzijn van de naderende dood. De litho was gemaakt naar een olieverfschilderij uit 1876 waar Van der Maaten de titel 'Oogst' aan had gegeven. Zie jij wat ik zie?

'Begravenis in het koren' Jacob Jan van der Maaten, litho 1862

Zouteweg Hoogerheide juni 2018

Voor de andere wandeling ga ik een paar kilometer naar het westen, naar de omgeving van Hildernisse. Door het dorp Woensdrecht loop ik via de Langeweg naar de Reimerswaalweg. Onderweg geniet ik van het uitzicht op de Prins Karelpolder en de daarachter gelegen glooiing van de Brabantse wal onder Lindonk en, in oostelijke richting, het zicht op het dorp Woensdrecht dat zich tegen de helling van de wal heeft genesteld. Onderweg probeer ik me voor te stellen hoe de omgeving er vroeger heeft uitgezien; toen Brabant twee keer per dag Zeeland kuste als het water zich terugtrok en het Brabantse en Zeeuwse land 'naar elkaar toe kropen'. Er zijn geen mensen meer die kunnen vertellen over die tijd; toen Woensdrecht nog aan zee lag; toen er nog geen spoordijk was en de Oosterschelde nog een open verbinding met de zee had. Ik ken de omgeving alleen maar met de spoordijk die het uitzicht in westelijke richting blokkeert en de snelweg die van de hoogte van de Brabantse Wal afdaalt naar de polders. Het oude landschap bestaat nog maar op een enkele foto en verhalen uit de overlevering. Vanaf de Reimerswaalweg ga ik rechtsaf en loop via de Spoorbaan naar de spoorwegovergang van 'De Duintjes'. Daar neem ik even de tijd om rond te kijken. In noordelijke richting zie ik de kaarsrechte lijn van het spoor naar Bergen op Zoom en in zuidelijke richting de wijde boog waar de spoordijk afbuigt naar het westen, in de richting van het oude Kreekrak. In het boekje 'Gids voor Bergen op Zoom en omstreken ten dienste van stadgenoot en vreemdeling' uit 1900 wordt verteld over de prachtige panorama's die er vanaf de Scheldedijk tussen Oud Borgvliet en de Kraaijberg [sic] te zien waren: *'Verschillende huisjes verscholen in het groen geven aan het panorama een vriendelijk aanzien terwijl het oplopende polderland ons een idee geeft van een landschap zoals men*

zo meenig maal van de grote meesters op het doek kan bewonderen'. Ruim honderd jaar later sta ik iets zuidelijker en zie landschappen die in grote lijnen nog hetzelfde zijn. Ik ben dus niet de eerste die de omgeving op die manier bekijkt! Ik wandel verder over het grasbaantje aan de westkant van de spoordijk richting Hildernisse. Ik hoor de bel van de spoorwegovergang en ver weg uit de richting Bergen op Zoom zie ik de trein naar Vlissingen aankomen: 'Hij komt van verre'. De vergelijking met het schilderij van Paul Gabriël (1828-1903) dringt zich op. Gabriël noemde zijn werk uit 1887 'Il vient de loin' maar in de literatuur wordt vaak de Nederlandse titel gebruikt. Het is nu in het bezit van het Kröller-Müllermuseum en het markeert een moment in onze (kunst) geschiedenis.

In de ons omringende landen was vanaf de tweede helft van de 18e eeuw de industriële revolutie losgebarsten met vergaande veranderingen in economische en sociale structuren. Nederland volgde pas halverwege de 19e eeuw. Veel kunstschilders volhardden in de weergave van het traditionele schilderachtige landschap en de tekenen van de moderne tijd werden weggelaten. Gabriël was een van de weinigen die de realiteit van de vooruitgang op het doek vastlegde. De stoomtrein die hij schilderde is de verbeelding van de moderne tijd die de rust verstoort en oude tradities voorgoed zal veranderen. Voor de twee figuurtjes die in het landschap van Gabriël te zien zijn was de trein helemaal nieuw en zij zullen nauwelijks hebben kunnen bevroeden hoe dit puffende en rammelende vervoermiddel de toekomst zou veranderen. Zie je de mannetjes alle twee? Ze zullen de trein hebben nagekeken en zich hebben verwonderd. Ik niet. Ik ben blij dat de rust weerkeert. Ik loop verder naar Hildernisse. Daar vertel ik een andere keer over. ♣

'Il vient de loin', Paul Gabriël 1887

De Zeeuwse lijn nabij Hildernisse. Oktober 2018

Jantjes drwroom

door Jan Luysterburg

Z'n woogskes glomme van geluk
Toen moeder de kesstal ad gezet
Meej al die beeldjes en die lichjes,
Mar toen moes Jantje gaauw naor bed.

Jantje was nouw 'ne jonge n'erder
IJ stong jelemaal veuraon
Toen ie mitte aandere erders
Da stalleke was ingeaon.

Maria was zoow mwooi en lief
En ze keek 'm aon, jeel eeve
Vroog toen meej 'n zachte stem:
'Wulde gij 'm 't fleske geeve?'

Toen 't kiend 'n boerke n'ad gelaote
Moes 't 'n schwoone pemper aon.
Jantje dee ta toen wel eeve,
IJ ad ta d'al wel mjeer gedaon.

't Tutje da net was gevalle
Ropte Jantje van de grond

Veegde n't aon z'n broekspèèp prooper
En stook 't wir trug in z'n mond.

Zoow ielep Jantje 's Lievevrouwke
Azzof 't z'n èège mamma was
Al z'n kennes en z'n kunde
Kwaame nouw jeel goed van pas.

Toen z'n oopoe aon 'm vroeg:
'Wa wulde gij laoter worre, vent,
Schaop'erder of meschien kestman?'
Zeej t'ie prompt: 'Nèèj, pliesiegent.' ♣

Foto's komen van internet

HERINNERINGEN AAN DE WOENSDRECHTSE WEEL

door Bert Janssens

Hoogerheide en Woensdrecht in oude ansichten, H. Jacobs, L.W. Lijmbach, Europese Bibliotheek Zaltbommel.

Voor mij zelf is de Weel (of 'Wjeel') onlosmakelijk verbonden met de carnavalstijd. De dorpen Woensdrecht en Hoogerheide heten dan samen Wjeeldrecht, en de inwoners worden gedurende die tijd 'Snoeken en Snoekinnekes' genoemd. Volgens de traditie haalt de Prins dan ieder jaar wat water uit de Weel, en juist dát heeft mij altijd erg verbaasd. Want al vanaf dat de carnaval op deze wijze in beide dorpen gevierd wordt, bestaat de Weel niet meer. Sterker nog; er is zelfs vrij weinig bekend over het ven of 'wiel' dat zo'n prominente rol speelt in onze huidige carnavalsbeleving.

Tegenstrijdige berichten over de oorsprong van de Weel

De oorsprong van de Weel lijkt in nevelen gehuld te zijn. Bij het historisch onderzoek hiernaar stuit ik op allerlei tegenstrijdige berichten. Zo vind ik bij het Oorkondenboek voor Noord-Brabant tot 1213 de volgende mededeling:

19 mei 1290 Bergen op Zoom: “*De Schepenen van Bergen op Zoom oorkonden dat Jacob Pottenbakker, zoon van Margaretha (dus waarschijnlijk een bastaardkind, daar*

hij niet onder de naam van zijn vader bekend staat) verklaart schuldig te zijn aan abt en convent van de St.-Bernardsabdij (te Hemiksem) een jaarlijkse cijns van 10 schelling en 4 pennings Leuvens, waarvoor deze zijn huis bij de Weel binnen het rechtsgebied van Bergen op Zoom in onderpand geeft”.

Terwijl er in een andere bron (Tijding 1981-1, blz. 40) het volgende gemeld wordt:

“Door de stormvloeden van 1682 ging het gewonnen gebied opnieuw verloren. De Schenkeldijk had mede schade geleden vooral bij de uitloop tegen het “Hoogland” en was daar dan ook doorgestoken. De thans jammer genoeg verdwenen Weel was daar een gevolg van”.

Ook Eugène Jansen noemt in zijn boek “Dickmaels voor Quaet” de stormvloed van 26 januari 1682 als oorzaak voor het ontstaan van de Weel in Woensdrecht.

Een weel of wiel is de naam voor een binnendijkse kolk of water, die ontstaan is na een dijkdoorbraak. Door de doorbraken van de oude Schenkeldijk bij Woensdrecht in

1653, ten noorden van de Hoogerheidense kille (de huidige Zouteweg), lagen er al wat kleine welen. De Zouteweg is later op de kreekrug van de Hoogerheidense kille gelegd. Die kille ving via de Onderstal het water van Hoogerheide op. Meestal legde men een nieuwe dijk aan met een boog om het ontstane gat, en bleef het Wiel of de Weel bestaan. Dat gebeurde ook na de stormvloed van 26 januari 1682 toen er van de Schenkeldijk aan 't hoge land (Marktje in Woensdrecht) zo'n 40 roeden was weggespoeld. Over dit gat werd om de Weel een dijk met een schuine kant gelegd. Daarom zullen we eerst in die richting moeten gaan zoeken.

De invloed van de stormvloeden op het landschap van Woensdrecht

In de zestiende eeuw deden zich een aantal ernstige en minder ernstige stormvloeden voor, die er uiteindelijk de oorzaak van waren dat het Middeleeuwse polderlandschap ten zuiden van Bergen op Zoom in zijn geheel verdween. Door de stormvloed van 5 november 1530 kwamen alle polders tussen Bergen op Zoom en Antwerpen onder water te staan. Ook het noorden van Vlaanderen leed toen veel schade. Deze stormvloed zou bekend blijven als de St. Felixvloed of “*quade saterdach*”. De daarop volgende jaren 1532, 1537, 1538 en 1539 kenden stormvloeden die her en der in het gebied de dijken deden doorbreken. Als gevolg van de zogenaamde Pontiaansvloed op 13 januari 1552 kwamen alle polders ten zuiden van Bergen op Zoom tot Ossendrecht onder water te staan. Het eiland van Agger, Bath en Hinkelenoord ging voorgoed verloren. Tot 1530 was de Schelde bij de stad Reimerswaal 750 meter breed en bij Woensdrecht 200 meter. De Westerschelde won steeds meer aan belang ten opzichte van de Oosterschelde, maar was rond het einde van de vijftiende eeuw breed en diep genoeg om goed toegankelijk te zijn voor het toenmalige scheepvaartverkeer naar Antwerpen.

De langdurige overstromingen als gevolg van de stormvloeden van 1530 en 1632 veroorzaakten een enorme vergroting van het

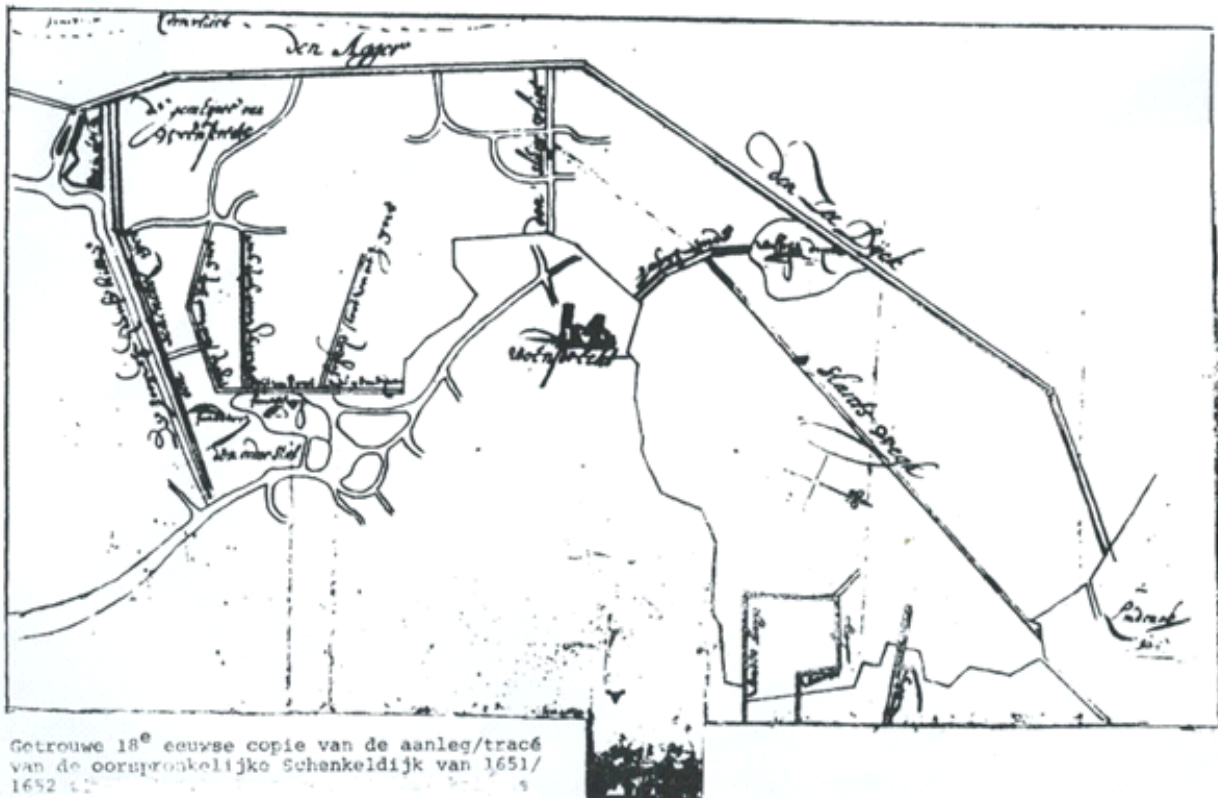
getijvolume in de Oosterschelde. Het lukte de mens niet de gaten in de dijken te dichten, omdat de inbraakgeulen te diep en de stromingen te sterk waren. (Deze situatie was vergelijkbaar met de zgn. Duinkerke-transgressie van 300 tot 900.) Bij hoogwater drong de vloed ook via de Westerschelde het overstromde gebied binnen. Als gevolg daarvan schoof de waterscheiding tussen Westerschelde en Oosterschelde van de lijn Bath-Saeftinghe naar de lijn Bath-Woensdrecht, en slibde de Kreekrak bij Woensdrecht snel dicht.

Uit verklaringen uit de zeventiende eeuw blijkt dat het Oudland onder Woensdrecht het eerst was bedijkt. De juiste datum van de inpoldering is onbekend. Volgens akten uit 1482 grensden percelen in dit “*Oude dijclant*” ten zuiden en westen aan de Molenakkers, ten oosten van de Jacopmijneweg. Dit Oudland moeten we daarom zoeken aan de noordkant van de landtong van Woensdrecht. Het Oudland was door een binnendijk van het Noord- en Zuidland gescheiden. De polder had volgens gegevens uit de zestiende eeuw een grootte van 254 gemeten (ca. 101 hectaren); het Noordland telde 692 gemeten (ca. 276 hectaren) en het Zuidland 181 gemeten (ca. 72 hectaren). Na de stormvloed van 1552 werden het Oudland, Moerland, Witte Moer en de Kleine Polder gecombineerd tot één polder; de dijkage van

Woensdrecht. Deze kreeg een nieuwe ordonnantie. Jan van Eekeren, schout van Bergen op Zoom, werd als gecommiteerde de voornaamste ambtenaar. Naast hem fungeerden een stadhouder en twee gezwo-

nen. Over iedere 25 roeden dijk kwam een toezichthouder, de "hevenmeester". Door de stormvloed van het jaar 1570 verdween het gebied in deze vorm.

Herbedijkingen in 1651

Gedeeltelijke herbedijkingen in 1571-1572 en tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) gingen weer spoedig teniet. De definitieve bedijking van het 'Neerland van Woensdrecht' had plaats in 1651. De bedijkers waren: Cornelis Michielsens Soetens, Abraham de Gelder, Willem Brouwer, Johannes van Ossch, de weduwe van Frederick Steenwijck en Adriaan Drabbe. In 1651-1652 zijn de polders gedeeltelijk herbedijkt. Op 16 oktober 1652 werd een dijkbestuur benoemd door de raden en rekenmeesters van de markiezin. Dijkgraaf werd Abraham Bollaert. Naast hem stonden drie gezwo-

nen en een penningmeester. De zeedijk begon bij Lindonk en sloot in het zuiden aan bij de gelijktijdig bedijkte polder van Ossendrecht. De scheiding tussen beide polders werd gevormd door de Schenkeldijk. Over de rechten op de Schenkeldijk werd door de dijkbesturen fel gestreden. De overstroming van 1683 maakte in ieder geval aan deze onenigheid een einde, maar deed ook de polders opnieuw verdwijnen.

Geleidelijk werd het gebied opnieuw ingepolderd. De eerste bedijkingen kwamen tot stand in 1685, en betroffen slechts gedeelten van de overstroomde polders. Een deel van de in 1522 overstroomde Zeeuwse ambachtsheerlijkheid Hinkelenoord werd in 1685 met de Zuidpolder van Woensdrecht onder één bedijking en één bestuur gebracht. De Noordpolder van Ossendrecht omvatte het noordelijk deel van het voormalig 'Neerland van Ossendrecht'. In dat jaar kwam eveneens de gecombineerde bedijking van de Zuidpolder van Woensdrecht samen met

Hinkelenoord tot stand. Pas na de bedijking van de Nieuwe Hinkelenoordpolder ging men spreken van de Oud-Hinkelenoordpolder.

Het noordelijk deel van het Neerland van Woensdrecht bleef nog jaren 'drijvend' ('Terra aquatica'). In 1728 werd het grootste deel hiervan onder de naam Prins Karelpolder (naar de markies Karel Philip Theodoor van de Palts-Sulzbach) herbedijkt. In de loop van de achttiende eeuw werd het poldergebied van voor 1685 opnieuw ingepolderd. Een aantal percelen 'onder de polder' bezaten in de achttiende eeuw een andere nummering op de kaarten. Deze percelen be-

hoorden in feite tot het 'Hoogland' van Woensdrecht, maar droegen toch een nummer van het 'Zuydland'. Op de kaart (zie boven) die de oude doorloop/uitloop van de Schenkeldijk aangaf, blijkt dat deze dijk –voor de doorbraak bij het Marktje (de Weel)- verder doorliep dan nu het geval is. De dijk raakte voorheen bijna de Onderstal. Hierdoor lagen enige zand/randpercelen min of meer binnendijks, en kregen mede daardoor een poldernummer. Maar nog steeds is nergens meer dan een enkele vermelding van, of terloopse verwijzing naar de Weel te vinden!

Wat weten we dan wél over de Weel?

Vanuit de overlevering weten we dat er vroeger bij Woensdrecht een groot moerasgebied lag dat “de Wjeel” genoemd werd. “Eenmaal –op een donkere avond- was er een gerij (dat vanuit Antwerpen naar Rotterdam reed) bij de afspanning van Woensdrecht met paard en inzittenden verzonken in de Wjeel. De Wjeel was toen zo diep dat ze zelfs met de langste ketting de bodem niet hadden kunnen bereiken. Van het gerij is nooit meer iets

terug gevonden, tot op zekere dag er een gigantische snoek kwam opduiken, met het gareel van een paard achter zijn kop. En in de herfstnachten spookte het daar en op lauwe, mistige avonden werden daar flikkerende blauwe lichtjes gezien”.

In het verhaal dat Jan van Elzakker schreef over 'Toontje' (Tijding 2006-3) kunnen we ook nog het volgende over de Weel lezen:

Kaart uit de periode 1836-1843 van Cultureel Erfgoed Brabant

“Honderden jaren geleden was op de plek van de Weel een klooster of zoiets, met een kerkske. En de meester leerde ons dat heel de toren van dat kerkske in de Weel is verdwenen, en niet meer terug te vinden was. Zelfs het haantje van de kerktoren ging er kopje onder, zo diep was dat gat”.

In het boekje *“Sagen en Legendes uit Woensdrecht”*, waarin Louis Minnebach verhalen van de bekende meester Schuurmans (de vroegere bovenmeester van Woensdrecht) verzameld heeft en licht bewerkt, wordt onder meer ook de Weel vermeld.

In het verhaal *“Greet, de heks van het mar-tje”* komen we de oorsprong tegen van de geschiedenis waarop de huidige carnavals-traditie van Woensdrecht en Hoogerheide gebaseerd is.

Echter in dit verhaal wordt de Weel al vermeld omstreeks 1402. In een artikel dat handelt over de Weel mag natuurlijk een samenvatting van deze geschiedenis niet ontbreken. Om die reden volgt dan ook hierna –voor zover het de Weel betreft– een korte versie van dit oorspronkelijke verhaal.

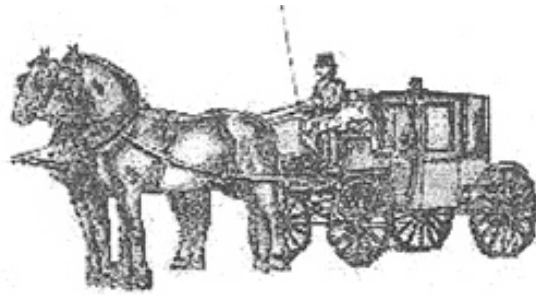
Hierin vertelt Greet haar verhaal tegen Pater Siardus. Zij doet dit naar aanleiding van de dukaten en juwelen die zij aan hem laat zien, en die de bron van haar rijkdom vormen.

“De grote weg van Bergen naar Antwerpen voerde langs de Schenkeldijk (eerste dijk), en ook vlak langs de Weel. Er werd verteld –zo sprak zij– dat de Schelde daar is doorgebroken en er door zware golfslag een hele diepte is ontstaan. De weg naar Antwerpen ging er dus vlak langs. Het moet gebeurd zijn in een van die donkere nachten van de Slachtmaand, al een paar honderd jaar geleden”.

Volgens de berekening van Pater Siardus moest het dus al rond het jaar 1100 gebeurd zijn.

“Uit de richting van Antwerpen kwam een koets die bespannen was met twee paarden; een zwarte bles en een bruine vos. Hoog op de bok zat een koetsier in 't zwart, met een hoge hoed op en een dik zeil over de knieën. In de koets –die plaats bood aan vier perso-

nen– zat een heer en een dame, die gehuld waren in dure en rijk versierde kledij.

Hun bagage bestond uit twee leren tassen en een kist. Deze “schat” moest naar Bergen op Zoom gebracht worden. Ineens hoorden de beide passagiers buiten, van de koetsier op de bok, een angstig geroep en het gekrijs van de uil die als trouwe wachter naast de koetsier had gezeten. Door het raampje opzij zien ze enkele slingerende lichten en schaduw en, zwaaiend met stokken.

De paarden steigeren, de koets schiet plots in een diepe kuil van de weg, waarop een as breekt en een wiel weg tolt tot tussen de poten van de verschrikte paarden.

In het pikkedonker klinkt ineens een geplas en geplons en gegil, een gespetter van water en dan is alles in het diepe water van de Weel verdwenen, tot ontsteltenis en spijt van de aanvallers. Deze vijf aanvallers, waaronder Kladder-Janus, zijn naar verloop van tijd door de Heer van Wesemael (de toenmalige Heer van Bergen op Zoom) ter dood gebracht. Kladder-Janus werd zelfs eerst nog levend geradbraakt!”.

Het zal echter nog een kleine honderd jaar duren voordat deze geschiedenis zijn vervolg krijgt. Volgens het verhaal was toen een zekere Gulielmo (de op dat moment reeds overleden man van Greet) bij de Weel aan het vissen. Plots zag hij een grote snoek aan de oppervlakte komen, die leren riemen om zijn lijf had alsof hij in een gareel zat. Hij wist het dier bijna te vangen, maar dat wist zich helaas in een wrikkende beweging uit de riem los te werken en schoot de diepte in.

Het eind van het verhaal is dat Gulielmo ruim een uur lang nog getracht heeft de snoek te vangen. In plaats van de snoek haalde hij echter een leren tas naar boven, met daarin een ijzeren kist die de eerder vermelde schatten bleek te bevatten. Later werd er –volgens het verhaal van meester Schuurmans- door Janke, de knecht van Boumans, verteld dat Greet die nacht weer te keer was gegaan.

Reeds in de avond waren er wel een stuk of acht uilen op de nok van haar huis komen zitten en uit de schoorsteen scheen een rode gloed. Zo tegen een uur of tien had hij een vreselijke gil gehoord en had hij Greet, in de rode gloed en op een bezemsteel gezeten, uit de schoorsteen zien schieten. De hele nacht had ze, onder het uitstoten van akelige geluiden, boven Woensdrecht rondgezeild, vooral boven de Nederhei. Een paar dagen later vond Pater Siardus aan de achterkant van Greet's huisje een bouwvallig schuurtje, zwaar geteerd, waarop een of andere kwa-

*Dit is de heks van de Weel
Greet met de bezemsteel*

jongen onderstaande tekening had gekalkt, en tevens van het volgende onderschrift had voorzien:

Het is misschien een idee voor KS De Snoeken om Greet als eerbetoon op te nemen in de tegenwoordige traditie van ons Woensdrechts carnaval!

Soortgelijke verhalen komen echter in de folklore van bijna heel Brabant voor, en zij vinden waarschijnlijk hun oorsprong in het oude geloof van de Germaanse stammen. Vennen, vijvers en welen ('wielen') werden geacht te kunnen dienen als overgangspoor ten naar de Andere Wereld. Aangezien dat een serieuze zaak was die niet zomaar door iedereen ondernomen mocht worden, werden deze portalen doorgaans bewaakt door een waterdier met bovennatuurlijke eigenschappen. Op de meeste plaatsen waar er nog verhalen van overgebleven zijn betrof het meestal een snoek of karper van enorme afmetingen. Het gareel kan ook duiden op een offerplaats waar voornamelijk paarden werden geofferd. De paardencultus was immers over geheel voorchristelijk Brabant een belangrijk religieus onderdeel van het spirituele leven der Keltische en Germaanse stammen.

Een parallel met Ossendrecht

Ook in Ossendrecht had men een weel, en volgens de overlevering was die weel ook het domein van een 'waterduvel'.

De Weel nabij de boerderij van P. van Meir. 1984
Uit de verzameling van A.J. van Pul.

Hierover gaat het volgende verhaal dat in 1955 werd opgetekend. De naam van de verteller is mij helaas niet bekend, maar het verhaal gaat als volgt:

We waren met een man of drie gaan vissen in de weel van Louis Willemsen in Ossendrecht. En ineens begint het water daar rond ons te draaien en in ene keer was daar een

hoop lawaai: het water in de weel leek te gaan brommen en het water sloeg ook wild om zich heen. "Wat is dat?" zeggen de mannen dan. 'k Zeg: "Dat is de waterduivel. Kom mannen, we zijn hier weg!" En we gingen niet meer vissen maar meteen recht naar huis.

Waar ergens lag de Weel in Woensdrecht?

Op de website www.stamboomernaards.nl vond ik een mogelijke aanwijzing over waar de Weel waarschijnlijk gelegen heeft. In dit onderzoek wordt onder meer geschreven over Adriaan van den Eijnden (13-03-1755 t/m 30-10-1822), smid van beroep, en van hem werd vermeld dat hij afkomstig was van Woensdrecht. Hij bezat in ieder geval één perceel; een weiland genaamd D11 in het 'Hoogerheidensch Laag'.

Dit perceel lag dichtbij een plas in de buurt van het vroegere 'Marktje' in het dorp Woensdrecht.

Het meertje waar Adriaan van den Eijnden zijn weiland had, is mogelijk hetzelfde als op de foto aan het begin van dit artikel. Het bijschrift uit het ansichtenboek waar de foto vandaan komt luidt:

"...gaan we de Nieuweweg verder af dan komt men, achter het monument om, op de doodlopende straat Het Marktje. Op het einde van deze weg lag tegenover nummer 57 tot 1945 het mooie diepe ven: 'De Weel'. Dit ven is in dat jaar gedempt met het puin van door oorlogsgeweld verwoeste woningen".

Waar Adriaan zelf gewoond heeft is mij onbekend, maar tegen de Schenkeldijk aan de kant van de Oude Hinkelenoordpolder heeft –volgens de vader van Cor de Jongwel een smederij gestaan. Tot enige tientallen jaren terug werden er bij het ploegen nog overblijfselen gevonden van een voormalige smederij.

De Weel in de eerste helft van de twintigste eeuw

In de jaren '30 van de vorige eeuw had de Heidemij een groots plan om de Weel dicht te laten rijden met behulp van kruitwagens en kruiplanken. Het benodigde zand zal dan vermoedelijk van de nabijgelegen Boomberg hebben moeten komen. Het totale grondverzet zou 14.000 kubieke

meter bedragen. De bedoeling was om de bagger van de bodem van de Weel te laten drogen en naderhand te verspreiden als

teeltgrond. Omdat er geen subsidie voor verkregen werd, is het karwei nooit uitgevoerd.

De rol van Pietje Hagenaars en de oorlogsschade

Pietje Hagenaars had een soort deeltijdbaan bij de gemeentelijke afvaldienst. Hij had er een mooi donkergekleurd paard voor, en was als eerste bereid ook de taak van koetsier van de lijkwagen op zich te nemen. Pietje Hagenaars heeft voor de Tweede Wereldoorlog, dus als voorloper van de Gemeentelijke Reinigingsdienst, al een begin gemaakt met de Weel dicht te rijden met behulp van huisvuil en dergelijke. Kort na de oorlog is toen in versneld tempo de Weel dichtgereden met huisvuil en oorlogsschadematerialen, maar ook particulieren mochten er in die tijd storven. Dat er voldoende aan oorlogsschadematerialen voorhanden was blijkt wel uit de onderstaande in kaart gebrachte Defensie- en oorlogsschade voor Woensdrecht:

Oorlogsschade Woensdrecht:

1: Van een totaal van 901 vooroorlogse woningen zijn er 183 vernield (CBS, 249),
1a: Volgens lijst NB (MG 1080): 350 woningen licht

beschadigd; 350 zwaar beschadigd of verwoest, 1b: Lijst van claims beschadigde panden aanwezig in VROM-archief 2.17.03 inv.nr. 2137

4: Molen geheel uitgebrand, maar de fundamenten nog aanwezig (VOO, 682)

5: Toren RK-kerk door beschieting Canadees tankgeschut zwaar beschadigd (VOO, 683, 760).

De invloed van het fenomeen 'de Weel' na de Tweede Wereldoorlog

Aan het eind van 1945 was er visueel niets meer van de Weel in het Woensdrechts landschap waar te nemen. De Weel was niet meer. Maar of dat toen nou zo bijzonder was? In de beleving van de meeste Woensdrechtelingen, was de Weel gewoon een onderdeel van hun leefomgeving waar je verder weinig mee kon. Daardoor kon de herinnering eraan al weer vrij snel vervagen. Pas jaren later wordt de Weel opnieuw onder de aandacht gebracht, toen de carnaval voor het eerst georganiseerd gevierd werd. KS de

Snoeken werd opgericht en de geschiedenis van de Weel en de snoek werd de basis van ons huidige carnaval. Toen werden ook voor het eerst de termen “*Wjeeldrecht*” en “*Snoeken en Snoekinnekes*” geïntroduceerd.

Weer wat jaren later inspireerde de Weel de leden van een -in die tijd nieuw gevormde- dweilband bij het kiezen van hun naam. Als “*de Wjeeldempers*” luisterden zij sindsdien nog jaren het Woensdrechtse carnaval op met hun muzikale inspiratie.

Bicolour Penning 'De Weel' ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van de gemeente Woensdrecht 1249-1999

Woensdrecht heeft in 1999 het 750-jarig bestaan gevierd met een groot feest in middeleeuwse stijl, zowel qua kleding, panden als activiteiten. Woensdrecht wordt namelijk voor het eerst genoemd in een pauselijke akte uit 1249.

Blijvende herinneringen aan het feest zijn de bicolour penning 'De Weel' die in 1999 is uitgegeven en het nieuwe volkslied, getiteld 'A Celebrating

Village', geschreven door de Belgische componist Robert Finn. De compositie is in 1999 op het streekconcorso door alle vijf de korpsen uit de gemeente tegelijk uitgevoerd.

En nu; in de eenentwintigste eeuw?

Er zijn vandaag de dag niet veel mensen meer, die de Weel nog uit eigen beleving kennen. En over een poosje is er niemand meer over, die uit de eerste hand kan vertellen over de verdwenen Weel. Dus verwacht ik dat het fenomeen van de Woensdrechtse Weel omgeven zal blijven door de nevelen van sagen en folklore. Maar of dat nou echt zo erg is; soms is de reis belangrijker dan het einddoel. ♣

Bronvermelding:

- Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795, door J.G.M. Sanders en Willem A. van Ham
- Rijksgechiedkundige Publicaties uitgegeven door het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis:
 - Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. De Heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom (1289-1312)
- De West-Brabantse Delta: een Verdronken Landschap vormgeven, door: Sjoerd J. Kluiving, Nikki Brand en Guus J. Borger
- Defensie- en oorlogsschade in kaart gebracht (1939-1945) door Elisabeth van Blankenstein
- Sagen en Legenden uit Woensdrecht, verzameld en licht bewerkt door Louis Minnebach
- Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek jg. 41 (1946): Voorlopig Overzicht van de Oorlogsschade toegebracht aan de Nederlandsche Monumenten Van Geschiedenis en Kunst (Den Haag 1945)
- De Waterschans, december 2001
- Dickmaels voor Quaet door Eugène Jansen

Mondelinge informatie: Frans Speek

Tijdingen:

- 1981-1: Gronden en eigenaren in de 18e eeuw te Woensdrecht; A.J. Pijnen en J. van Elzakker
- 1990-3: Wetenswaardigheden over de polders van het Zuidkwartier, de Noordpolder deel 3, door de Werkgroep Toponymie; C.J. van Opdorp, P.J. van de Bussche en E. Suykerbuyk
- 2006-3: "Toontje", door J. van Elzakker
- 2007-1: Vroeger en nu: "Van eenvoudig leven tot onbegrensde mogelijkheden, Corné Brugmans

Internetbronnen:

- www.ksdesnoek.nl
- www.stamboomernaards.nl/hoogerheide-en-huijbergen

(Van onze verslaggever)

LOS ANGELES/OSSENDRECHT – De Amerikaanse Nederlander Johan van Leer vindt dat Ossendrecht de enige vrouw waaraan de gemeente enige bekendheid te danken heeft op een fatsoenlijke manier moet eren. „Ik ontdekte in het Guinnessbook of Records dat in die plaats prinses Paulientje is geboren, het kleinste mensje dat ooit op deze aarde leefde”, laat hij desgevraagd vanuit zijn woonplaats Santa Monica bij Los Angeles in California weten.

Toen Van Leer, die inmiddels achtentwintig jaar in Amerika woont, vervolgens een bezoek bracht aan vrienden, de familie Van de Burg in Ossendrecht, kwam hij – tot zijn stomme verbazing – tot de ontdekking dat er niet eens een beeld of plaquette in het Westbrabantse dorp herinnert aan het bestaan van Paulientje. In Santa Monica is hij toen in de pen geklommen.

„Ik heb burgemeester Van Gils geschreven dat ik het vreemd vind dat er niet eens een standbeeld is. Volgens mij moet het in Ossendrecht

AMERIKAAN JOHAN VAN LEER:

„Prinses Paulientje verdient een beeld”

toch mogelijk zijn voldoende geld en artistiek talent te vinden om een dergelijk beeld te verwezenlijken. Als eerste aanzet daartoe heb ik nog tien dollar ingesloten”.

Dollars terug

Burgemeester drs A. van Gils antwoordde de Amerikaan dat hij, en met hem het gemeentebestuur, een dergelijk initiatief niet zag zitten en hij stuurde de tien dollar dan ook

per kerende post terug. Van Gils schreef dat de Ossendrechtse bevolking volgens hem geen behoefte heeft aan een dergelijk beeld.

„Bovendien”, meldde de burgemeester gisteren, „Paulientje was een ongelukkig kind, dat geëxploiteerd werd. Ik denk niet dat het de bedoeling kan zijn voor een dergelijk persoon een standbeeld op te richten, al was ze nog zo bijzonder”. Van Gils zegt het wel leuk te vinden dat iemand in Amerika zo met Ossendrecht meeleeft.

Johan van Leer, geboren op Oost-Java en in 1946 naar Nederland gekomen, reageerde enigszins verbaasd toen hem gistermiddag vanuit Nederland telefonisch naar zijn motieven gevraagd werd. Niet zo vreemd want in Santa Monica stond de wekker naast zijn bed op dat moment op 03.23 uur.

„Och”, meldde hij, „als de Ossendrechtse bevolking Paulientje niet wil, vraag ik me af of ze wel prijs stelt op de kapel voor Maria Adolphine of het elektronisch kerkorgel”, daarmee aantonend zich door zijn Ossendrechtse vrienden nauwkeurig op de hoogte van de plaatselijke situatie te hebben laten brengen.

„In Nederland”, meent de Amerikaan verder, „richten ze voor alles en iedereen een standbeeld op”. Een fraai voorbeeld daarvan is volgens hem Hansje Brinkers, die in Spaarnadam met zijn vinger een gat in de dijk dicht en daarmee een natuurramp voorkomt. „In dat geval gaat het zelfs nog om een fictief verhaal, terwijl Paulientje een echte vrouw was”.

Andere Tijden

Afgelopen zomer was er plotseling veel publiciteit in de plaatselijke kranten over Prinses Paulientje. Dit naar aanleiding van de onthulling van een 'standbeeld' van haar gemaakt door de Putse kunstenaar Hans Hermes. Dat nieuws bereikte blijkbaar ook Amerika en een oud krantenbericht uit 1983 kwam weer te voorschijn. Wat blijkt: destijds vond B&W nog dat het niet gepast was om Paulientje nog meer 'uit te buiten' door een standbeeld aan haar te wijden en stuurde burgemeester Van Gils de daartoe geschonken 10 dollars terug naar de enthousiaste Johan van Leer wonend in Amerika. Nog maar enkele jaren geleden werd door een Limburgse kunstenaar een nieuwe poging gedaan. Ook hij stelde voor een standbeeld te maken en dat zou dan eventueel op het Zr. Marie-Adolphineplein (haar tijdgenote) geplaatst kunnen worden. Dat leek weer te duur en een beeld van de frivole, wereldse Paulien koppelen aan de devote en eenvoudige Marie Adolphine..... twee uitersten.... Dat is het dus niet geworden. Maar uiteindelijk kwam dan toch het prachtige dubbelbeeld van Paulientje op het Gert Mullerplein voor het verzorgingshuis

Ook het stripverhaal over haar van de hand van Bert Janssens werd door de gemeente gefinancierd zodat o.a. alle kinderen van de Woensdrechtse basisscholen een exemplaar konden krijgen. Paulientje wordt niet meer vergeten. Nog meer publiciteit: eind augustus reden er in Heeze tijdens de jaarlijkse Brabantse dag wagens door de straten die de wijk De Rooie Hoek had gemaakt over het trieste leven van Paulientje als kermisattractie. Na meer dan een eeuw dus toch weer aandacht voor haar. Tijden veranderen. ♣

Het standbeeld staat 35 jaar na brief uit de VS

Dat er geen standbeeld voor prinses Paulientje in Ossendrecht stond. Dat vond Johan van Leer toch eigenlijk best wel vreemd. Hij klom daarom in de pen en schreef de burgemeester een brief. Met daarin een kleine, financiële aanzet: tien dollar.

Majda Ouhajji
Ossendrecht/Santa Monica

Dat was in 1983. Van Leer woonde toen alweer 28 jaar in Santa Monica in Amerika en leerde daar in het Guinness Book of Records dat Paulientje wordt erkend als de kleinste vrouw die ooit heeft geleefd. Toevallig had hij vrienden in Ossendrecht en toen hij die ging opzoeken, was hij verbaasd dat niks aan het meisje deed herinneren.

Het Brabants Nieuwsblad schreef erover, op 7 april 1983. Burgemeester André van Gils van de gemeente Ossendrecht moest Van Leer echter teleurstellen. Hij zag een kunstwerk voor Paulientje niet zitten en schreef dat de bevolking daar volgens hem ook geen behoefte aan had.

„Paulientje was een ongelukkig kind, dat geëxploiteerd werd”, tekende de krant toen op uit mond

Paulientje wordt erkend als kleinste vrouw ooit

van de burgemeester. „Ik denk niet dat het de bedoeling kan zijn voor een dergelijk persoon een standbeeld op te richten, al was ze nog zo bijzonder”. Hij stuurde de tien dollar dan ook terug.

Jammer, vond Van Leer dat. Buiten zijn band met de Ossendrechtse familie had de Amerikaanse Nederlander overigens geen connecties met het dorp. „Gewoon het unieke feit dat in Ossendrecht, waar ik kennissen heb, het kleinste meisje van de wereld leefde, wekte mijn interesse”, zei hij destijds tegen het Brabants Nieuwsblad.

Tastbaars

Onlangs kreeg de inmiddels 91-jarige Van Leer een bericht van zijn

nicht. Het standbeeld is er inmiddels gekomen. Vorige week is het onthuld, op het grasveld voor verpleeghuis Mariahove in Ossendrecht. Eindelijk iets tastbaars in het openbare leven over de bekendste inwoner van Ossendrecht.

Archief

„Als mijn nicht er niet over had bericht, had ik er nooit meer aan gedacht”, zegt Van Leer, die nog altijd in Santa Monica woont. Hij zocht in zijn 'knipselarchief' en vond daar het inmiddels vergeelde krantenartikel uit 1983. Zijn dierbare vrienden in Ossendrecht zijn inmiddels overleden, vertelt hij.

◀Prinses Paulientje, ARCHIEFFOTO

Buiten zijn band met de Ossendrechtse familie heeft Johan van Leer geen 'belangen' in het Brabantse dorp. „Gewoon het unieke feit dat in Ossendrecht, waar ik kennissen heb, het kleinste meisje van de wereld leefde, wekte mijn interesse.

Een samenl... dus". Van I... dat hij zijn... Gils niet ee... York overle... en dat maak... maar groter

Omdat hij A... hier nog ste... wiekst geno... om familie e... te bezoeken... Herald', eer... Nederland v... KLM-vliegt

„Daaraan he... geven. En de... nomen als c... genoeg denk... Ossendrecht

Voor meer info lees op onze website een verslag met foto's van John van Dooren over deze optocht in Heeze. ↓

Het beeld staat er, 35 jaar na de brief

Johan van Leer schreef 35 jaar geleden vanuit de VS een brief aan de burgemeester van Ossendrecht. Met daarin 10 dollar. Omdat de Oud-Ossendrechtenaar vond dat er een standbeeld moest komen van prinses Paulientje (foto) een van de beroemdste inwoners

vrijdag 6 juli 2018

BZ

▲ Striptekenaar Bert Janssens, kunstenaar Hans Hermes, oud-wethouder Martin Groffen en wethouder Jeffrey van Agtmaal (vlnr) bij het kunstwerk. FOTO TONY PRESSER/PX4PROFS

Een grote eer voor kleine Paulientje

Eindelijk heeft prinses Paulientje haar **eigen kunstwerk** in Ossendrecht.

Majda Ouhajji
Ossendrecht

Het beeld is gisteren onthuld en staat op het grasveld voor verpleeghuis Mariahove in Ossendrecht.

Het zijn twee beelden, eigenlijk, ontworpen door kunstenaar Hans Hermes. Een aluminiumplaat waar het silhouet van Paulientje op de hand van haar zwager uit is gesneden. Hermes bekende gisteren dat hij het verhaal van het Ossendrechtse meisje dat leefde in de negentiende eeuw niet kende. „Maar dit moet bekend blijven”, vond hij.

Hermes: „Je kunt een beeld maken van een klein mens, maar dat zegt niks over hoe klein ze is. Daar moet je een volwassene bij zetten.” De bekendste foto van Paulientje is die van haar op de hand van haar zwager en impresario Jef Verschueren. „Dat beeld heb ik uitvergroot”, zegt hij.

Johanna Paulina Musters was bij haar geboorte in 1878 slechts dertig centimeter groot. Ze is nooit langer worden dan 61 centimeter. Ze wordt door het Guinness Book of World Records ook erkend als de kleinste vrouw die ooit geleefd heeft.

Haar leven was tragisch. Vanaf haar tweede jaar werd ze aan het werk gezet als levende kermisattractie. Om haar te paaien kreeg ze de mooiste kleding aan en zo ontstond haar artiestennaam: prinses Paulina. Het

werken als kermisartiest had zijn weerslag: ze kreeg steeds vaker alcohol te drinken, om de voorstellingen vol te kunnen houden. Het werd haar fataal. Ze overleed in 1895 in New York, vlak voor haar zeventiende verjaardag.

Paulientje is begraven in Ossendrecht en bij museum Den Aanwas is een tentoonstelling aan haar gewijd. Toch was er tot voor kort weinig tastbaars van haar in het openbare leven.

Het traject voor het kunstwerk heeft maar liefst twaalf jaar geduurd, vertelde oud-wethouder Martin Groffen. „Mijn oma praatte vroeger over Paulientje met mijn opa, waar ik als jongetje bij was. Een mystiek verhaal vond ik dat.” Maar zijn oma verdween uit zijn leven en zo verdween Paulientje ook. Tot hij wethouder

“**Het verhaal van Paulientje moet bekend blijven**”
– Hans Hermes, kunstenaar

werd in de gemeente Woensdrecht. Paulientje mag niet vergeten worden, vond hij. En met het kunstwerk is ze nu voor altijd vastgelegd. De locatie van het kunstwerk is overigens niet geheel toevallig gekozen, vertelde wethouder Jeffrey van Agtmaal. „We hebben dat in overleg met onder andere het dorpsplatform en de buurtpreventie gedaan. Zij kennen hun dorp het beste.” Zij hebben uiteindelijk gekozen voor de locatie op het Gert Mullerplein.

Daarnaast is er ook een stripboek uitgegeven, gemaakt door Bert Janssens, in samenwerking met heemkundekring Het Zuidkwartier. Alle leerlingen van de basisscholen in de gemeente Woensdrecht hebben het boek inmiddels gekregen. Het boek is ook in de winkel verkrijgbaar.

Ingezonden e-mail van Wim Adriaansen, eind augustus 2018

Onderwerp: Tijding 2018-2

Het is altijd weer een verrassing wanneer de post de Tijding brengt, ik bedoel ons blad van het Zuidkwartier.

In 1951 zat ik op de MULO van de Broeders in Huijbergen. Wij zijn toen op een zondagmiddag te voet van Huijbergen naar Ossendrecht gegaan om de voorstelling over Marie Adolphine bij te wonen. Kaatje Dierkx is in de verte nog familie van me. Wij zijn dan ook in 2000 in Rome geweest bij de heiligverklaring.

Spelleiding: Louis Lockeffer
Decor en Grime: Frans de Potter

Het jaar 1950 is in de annalen der Kerk gouden door 'n serie afzien. Het blad der maatschappij heeft in elk 'n overvloedig getuigen, dat het loek of de eerste evenen der kerk waren teruggevoerd, maar nu in China. Onder de slachtoffers, die zich offerden voor de Kerk en de ziel, was de Nederlandse Zalige Marie Adolphine, die 3 Maart 1866 in Ossendrecht geboren werd. Over dit leven speelt het spel.

Bezoekt deze zomer het grootste OPENLUCHTSPEL (650 medewerkers) op het prachtige „Eikelhof“ te Ossendrecht, op 24 Juni, 1, 15 en 29 Juli aanvang 5 uur.

De broeders van Iustus Christus dacht kunnen zich voor toegang kaarten wenden tot LEO MOUS, Ossendrecht, telefoon 61, bereikbaar alle werkdagen tussen 9-12.30 uur en 15.30-17 uur. Zaterdag alleen in de namiddag. Telefoon van 'n. Prijzen der plaatsen 12,--; 11.50 en 11.--. Kaarten die niet worden afgehaald, worden in loting teruggevoerd. — Ges 232295 t.a.v. A. Van der Ossendrecht.

Als lid van de West Brabantse Aeroclub WBAC was ik zeer gecharmeerd van het artikel 'k zoog ze vliege!' in de Tijding 2018/2. Inderdaad was Frits Diepen een van de grondleggers van de zweefvliegclub, samen met Jac. Jansen. Nee, Koene Dirk Parmentier is nooit lid geweest van de zweefvliegclub. Bedoelt de schrijver misschien Jac Jansen of misschien Toine Mazairac, onze wereldkampioen op de sprint maar tevens ook een enthousiast motorvlieger? En wie woonde er dan neffe Christ Mangelèers?

Met vriendelijke groet,

Wim Adriaansen

Antwoord Bij navraag corrigeerde Warrel zichzelf: Parmentier zal de heer Clement geweest zijn; nog na-glimmend voegde hij eraan toe dat het zo 'n keer of vier geweest is dat hij geholpen had met het rechthouden van de vleugels en het mee-rennen tijdens het opstijgen.

Blijft de vraag: Wie woonde er dan neffe Christ Mangelèers? Een Oerlemans misschien? Wellicht weet een van onze lezers het te vertellen?

OPROEP: Cafés in Woensdrecht en Hoogerheide (1900-1940)

In de Tijdingen van afgelopen jaren verscheen de indrukwekkende serie “Een dorp vol cafeetjes”. Jac van de Bussche en John van Dooren lieten daar alle cafés uit Ossendrecht die daar enkele eeuwen hadden gestaan, de revue passeren. Daardoor geïnspireerd probeerde ik enkele jaren geleden, samen met Cees Bogers, de cafés in de Dorpsstraat van Woensdrecht op een rijtje te zetten. Dat is gelukt.

Onlangs vond ik nog twee nieuwe cafés, waarvan het bestaan eerder niet bekend was. Met uw hulp wil ik de zoektocht graag gaan uitbreiden naar geheel Woensdrecht en bovendien de cafés van Hoogerheide onder de loep nemen. De bedoeling is om er per café een verhaal van te maken, met vooral veel foto's.

Tijdvak en indeling

Ten opzichte van het uitgebreide relaas van de cafés uit Ossendrecht, zijn er twee zaken anders:

1. De serie Woensdrecht-Hoogerheide zal zich beperken tot het tijdvak van 1900-1940, de grote bloeiperiode van veel cafés. En, indien nog aanwezig, natuurlijk het verdere verloop van die cafés na de Tweede Wereldoorlog.
2. Er worden alleen cafés behandeld, geen winkels, industrieën, en andere omgevingszaken.

Inventarisatie

Een eerste inventarisatie leert dat het in totaal om ruim 100 cafés gaat. Hiervoor heb ik al gebruik gemaakt van (alle) Tijdingen, serie “Vroeger en Nu” (Zuidkwartier), “Woensdrecht en Hoogerheide in oude ansichten”, “Woensdrecht en Hoogerheide vroeger en nu” (M.Moors), “Accoord zei van Putte” (E.Jansen), bevolkingsregisters, bidprentjes en drankvergunningen.

Hulp gevraagd

Toch blijven er nog veel vragen en “witte vlekken” over. Mijn vraag is dan ook:

1. Wie weet nog andere bronnen aan te geven waar gegevens over cafés in staan.
2. Wie bezit nog foto's of andere gegevens van café(s).
3. Wie waren de uitbaters en hun café en anekdotes hierover.
4. Was uw opa en/of oma uitbater van 'n café en hebt u daar nog gegevens van? Dan graag contact met mij.
5. Wie weet er nog veel over de cafés van vroeger? Die wil ik dan graag benaderen voor een gesprek hierover.
6. Verder alles wat bij kan dragen aan een leuke serie artikelen over de cafés van Woensdrecht en Hoogerheide.

Uw hulp is dus erg welkom. En denk niet: die foto of dat gegeven zal hij wel hebben. Ik heb liever 10 keer dezelfde foto dan géén foto.

Ik hou me aanbevolen:

*Louis Minnebach, Dorpsstraat 48, 4634 TS Woensdrecht
Tel. 0164-612091, mobiel 06-49462893, email: louis.minnebach@gmail.com*

TIJDING, KRONIEK VAN HEEMKUNDEKRING HET ZUIDKWARTIER

'Tijding' is het periodiek van heemkundekring 'Het Zuidkwartier' en verschijnt drie keer per jaar. Met Zuidkwartier bedoelen we het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom. Losse nummers van de Tijding zijn verkrijgbaar via bestuurslid Cor Cleeren. Een nummer van het lopende jaar kost € 7,00 en van voorgaande jaren € 4,00. Op de website staan alle Tijdingen behalve de laatste twee jaargangen.

Inlichtingen over het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij alle bestuursleden. Voor specifieke vragen over het lidmaatschap kunt u terecht bij de ledenadministratie (John Mathijssen). Op onze website kunt u alles vinden over heemkundekring Het Zuidkwartier en het lidmaatschap. Daar kunt u ook een inschrijfformulier uitprinten. De contributie bedraagt € 22,50 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 11,00 aan portokosten in rekening gebracht, voor België € 12,50.

Bankrekening: NL86 RABO 0140 5214 37 tnv HKK Het Zuidkwartier te Hoogerheide.

Website: www.hkk-zuidkwartier.nl

<http://www.facebook.com/hetzuidkwartier>

Redactie: J. Daalmans, J. van Elzaker, M. Roskamp, F. Stoutjesdijk / Vormgeving: Maria Roskamp

Druk: Marwa Print & Copy - Essen, België

Op de kaft een fragment van de KG 43: ets, oud ingekleurd; historische kaart van West-Brabant en Zeeland met de oorlogshandelingen van 1631. Kaart: collectie Regionaal Historisch Centrum Bergen op Zoom

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET "ZUIDKWARTIER"

Voorzitter

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41

e-mailadres: voorzitter@hkk-zuidkwartier.nl

Secretariaat:

mevrouw E. Cleeren

e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl

postadres: Aanwas 29, 4641 JE, Ossendrecht

Penningmeester/ledenadministratie:

de heer J. Mathijssen, tel. 0164 61 48 85

e-mailadres: penningmeester@hkk-zuidkwartier.nl

Bestuursleden:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

de heer F. Klaassen,

e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96

e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

Websitebeheerder:

de heer S. Schauenburg

e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN

Redactieraad: kopij inleveren bij

- e-mailadres: mariaroskamp@planet.nl of:

- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63

e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

Distributie:

- de heer M. Gremmen, tel. 06 45 33 96 00

e-mailadres: m.gremmen@kpnmail.nl

- de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

Archeologie: vacant

Documentatie:

de heer C. van Opdorp, tel. 0164 61 38 30

e-mailadres: adrivanopdorp@home.nl

Evenementen:

de heer J. Lauwerijssen, tel. 0164 61 39 79

e-mailadres: janlauwerijssen@hotmail.com

Fotografie:

de heer F. Klaassen,

e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com

Genealogie:

de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

't Kwartier/ heemtuin: vacant

Museum:

- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63

e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

- de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

e-mailadres: cormar6565@gmail.com

Oude handwerktechnieken:

mevr. B. Brokken, tel. 0164 61 28 62

e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl

Dialecten:

de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41

e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl

Toponymie: vacant

LAE NT

PARS

DEN BROUWER

DEN HOONT

HOONT

DEN HVLST TER

DEN AMBA

Duylart
HVLST

Hier Wordt de Vloet Bevoechten Van eenige H. Sta. Sch

Twee Brabansche